

ΔΕΚΑΤΟ ΤΡΙΤΟ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ

ΑΝΑΣΚΑΦΗ & ΕΡΕΥΝΑ XIII

Από το ερευνητικό έργο
του Τομέα Αρχαιολογίας & Ιστορίας της Τέχνης
Αθήνα, 7-9 Απριλίου 2021

Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών
— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

Φιλοσοφική Σχολή
Τμήμα Ιστορίας & Αρχαιολογίας

ΕΘΝΙΚΟΝ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΑΘΗΝΩΝ • ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
• ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ & ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ • ΤΟΜΕΑΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ & ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑ XIII:

ΑΠΟ ΤΟ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΤΟΜΕΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ
7-9 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 2021

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ

ΑΘΗΝΑ 2021

Επιμέλεια προγράμματος και τεύχους

Δ. Πλάντζος, Γ. Βαβουρανάκης, Α. Δρανδάκη, Ε. Μαυρομιχάλη, Μ. Μούλιου

Επιμέλεια εξωφύλλου:

Γ. Βαβουρανάκης και Δ. Πλάντζος

Εικόνα εξωφύλλου:

Ειρήνη Πετροπούλου, μεταπτυχιακή φοιτήτρια Κλασικής Αρχαιολογίας

Εικόνα οπισθοφύλλου

Εφραίμ-Αθανάσιος Ανδρεαδάκης, απόφοιτος Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας

Οι περιλήψεις των ανακοινώσεων δημοσιεύονται όπως παραδόθηκαν από τους συγγραφείς.

Η Οργανωτική Επιτροπή

Δ. Πλάντζος

Γ. Βαβουρανάκης

Α. Δρανδάκη

Ε. Μαυρομιχάλη

Μ. Μούλιου

Περιεχόμενα

Μνήμη Νίκου Ζία (1939-2020)	4
Χαιρετισμός του Διευθυντή του Τομέα Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης.....	5
Πρόγραμμα Συμποσίου.....	7
ΤΕΤΑΡΤΗ, 7 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 2021	7
ΠΕΜΠΤΗ, 8 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 2021.....	8
ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ, 9 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 2021	10
Συμμετοχές.....	12
Ανακοινώσεις	12
Επιτοίχιες ανακοινώσεις	13
Προεδρίες.....	14
Περίληψεις ανακοινώσεων	15

Μνήμη Νίκου Ζία (1939-2020)

Ο Νίκος Ζίας στο 10ο Συμπόσιο του Τομέα Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης (23 Απριλίου 2015).

Ο Νίκος Ζίας γεννήθηκε στην Τρίπολη το 1939. Σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του ΕΚΠΑ (1957-62). Ξεκίνησε τη σταδιοδρομία του στην Αρχαιολογική Υπηρεσία του Υπουργείου Πολιτισμού το 1962. Το 1966, έχοντας πρωτεύσει στον διαγωνισμό του Υπουργείου Προεδρίας, διορίστηκε στην Αρχαιολογική Υπηρεσία ως επιμελητής αρχαιοτήτων. Το 1969 ανέλαβε ως προϊστάμενος την 4η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων (Νήσων Αιγαίου Πελάγους). Από το 1972 έως το 1977 ανέλαβε ως προϊστάμενος την Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Πατρών. Το 1977 μετατέθηκε στην Κεντρική Υπηρεσία του Υπουργείου Πολιτισμού, αναλαμβάνοντας αρχικά τη θέση του προϊσταμένου του Τμήματος

Χώρων της Διεύθυνσης Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Μνημείων και ακολούθως αυτή του προϊσταμένου της Διεύθυνσης. Από το 1970 έως το 1983 δίδαξε παράλληλα Ιστορία της Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Τέχνης και Μνημειακή Τοπογραφία στη Σχολή Ξεναγών. Το 1986 αναγορεύθηκε διδάκτωρ της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών. Προϊστάμενος της Διεύθυνσης Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Μνημείων αλλά και της Διεύθυνσης Συντήρησης Αρχαιοτήτων του Υπουργείου Πολιτισμού, διετέλεσε επίσης μέλος του Κεντρικού Αρχαιολογικού Συμβουλίου, του Κεντρικού Συμβουλίου Νεωτέρων Μνημείων, του ΔΣ του Ταμείου Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων, του ΔΣ της Εθνικής Πινακοθήκης, των Επιστημονικών Επιτροπών του Ταμείου Διαχείρισης Πιστώσεων για την Εκτέλεση Αρχαιολογικών Έργων και ειδικότερα αυτών της Αναστηλώσεως Μνημείων Μυστρά, Νικοπόλεως, Καστοριάς, Ιλίου Μελάθρου και των Κάστρων Πυλίας (της τελευταίας ως πρόεδρος). Άφησε εκτεταμένο συγγραφικό έργο. Η πανεπιστημιακή του σταδιοδρομία ξεκίνησε το 1988, όταν εξελέγη επίκουρος καθηγητής της Ιστορίας της Τέχνης στο Τμήμα μας, το 1994 αναπληρωτής και το 2000 τακτικός καθηγητής. Το 1998 αποχώρησε από το Υπουργείο Πολιτισμού, επιλέγοντας να διατηρήσει τη θέση του πανεπιστημιακού δασκάλου. Έφυγε από τη ζωή στο Παλαιό Φάληρο τον Οκτώβριο του 2020.

Χαιρετισμός του Διευθυντή του Τομέα Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης

Το 13ο Συμπόσιο του Τομέα Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης μάς βρίσκει σε μια πρωτόγνωρη για την Ελλάδα και την υφήλιο συγκυρία, το πέρας της οποίας δεν είναι ακόμη ορατό. Ήδη από τις αρχές της προηγούμενης χρονιάς, η πανεπιστημιακή διδασκαλία και έρευνα επιτελείται σε συνθήκες εγκλεισμού, μέσω διαδικασιών «εξ αποστάσεως» και τηλεματικών εργαλείων και μεθόδων. Και το ίδιο το Συμπόσιο, άλλωστε, για πρώτη φορά στην ιστορία του διεξάγεται μέσω διαδικτύου, και όχι στον γνώριμο χώρο του κεντρικού κτιρίου του Πανεπιστημίου μας.

Παρά τις αντίξοες συνθήκες που επέβαλε η πανδημία, όμως, είμαι στην ευχάριστη θέση να δηλώσω ότι τόσο το διδακτικό όσο και το ερευνητικό έργο του Τομέα συνεχίστηκε, αν όχι απρόσκοπτα, πάντως με επιμονή, δυναμισμό και πείσμα, ομαδικό πνεύμα και διάθεση συνεργασίας. Αν και δεν έχει φτάσει ακόμη η ώρα του τελικού απολογισμού της πανδημίας, οι δεκαπέντε συνεδρίες που συναπαρτίζουν το Συμπόσιο, και αποτυπώνονται στις σελίδες που ακολουθούν, πιστεύω ότι αρκούν για να καταδείξουν το έργο μας.

Στόχος του Συμποσίου, που διεξάγεται ανά διετία εδώ και περίπου τρεις δεκαετίες, είναι η προβολή του πολυδιάστατου ερευνητικού και ανασκαφικού έργου των μελών ΔΕΠ του Τομέα Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης. Παρουσιάζονται πορίσματα από τις ανασκαφές και λοιπές έρευνες πεδίου, ερευνητικά προγράμματα, και η εν γένει συμβολή των μελών μας στον διεθνή επιστημονικό διάλογο μέσω του δημοσιευμένου έργου τους. Ιδιαίτερη θέση διατηρεί η Πανεπιστημιακή Ανασκαφή στο Πλάσι Μαραθώνα, αλλά και οι συμβολές μεταπτυχιακών φοιτητριών και φοιτητών μας, καθώς και των υποψηφίων διδακτόρων και των μεταδιδακτόρων ερευνητών του Τομέα. Αναδεικνύεται, έτσι, πέρα από το πολυδιάστατο έργο των μελών μας, και το ευρύτατο δίκτυο συνεργασιών με άλλα πανεπιστήμια και ερευνητικά κέντρα εντός και εκτός Ελλάδας, την Αρχαιολογική Υπηρεσία, και τις Ξένες Αρχαιολογικές Σχολές.

Θέλω στο σημείο αυτό να ευχαριστήσω τα μέλη της οργανωτικής επιτροπής του 13ου Συμποσίου, που ανέλαβαν το δύσκολο έργο της σύνθεσης και παρουσίασης των προτάσεων που λάβαμε: τον αναπληρωτή καθηγητή Γιώργο Βαβουρανάκη, και τις επικούρους καθηγήτριες Έφη Μαυρομιχάλη, Αναστασία Δρανδάκη, και Μάρλεν Μούλιου. Αλλά και τη Γραμματέα του Τομέα μας, Μαρία Γκιώνη, που μας βοήθησε, για μια ακόμη φορά, με τη γνωστή προθυμία, καλή διάθεση και αποτελεσματικότητα. Ευχαριστώ, τέλος, την μεταπτυχιακή φοιτήτρια Ειρήνη Πετροπούλου και τον απόφοιτο του Τμήματος Εφραίμ Ανδρεαδάκη για τις εξαιρετικές φωτογραφίες που μας παραχώρησαν· η ευαίσθητη ματιά τους συλλαμβάνει, με απόλυτα εύγλωττο τρόπο θεωρώ, την ιδιαιτερότητα της παρούσας συνθήκης. Αναδεικνύει, ταυτόχρονα, τις προκλήσεις που θέτει (και) η πανδημία απέναντι στο έργο μας – στο σκάμμα ή στο αμφιθέατρο, το μουσείο ή την πινακοθήκη.

Είμαι βέβαιος ότι το Συμπόσιο: Ανασκαφή και Έρευνα XIII θα συμβάλει στην ανάδειξη του πολυεπίπεδου έργου του Τομέα Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης, και θα επιβεβαιώσει το ρόλο του Πανεπιστημίου Αθηνών στη ανάπτυξη, διεθνώς, των επιστημονικών πεδίων που θεραπεύουν τα μέλη του.

Δημήτρης Πλάντζος

Καθηγητής Κλασικής Αρχαιολογίας

Πρόγραμμα Συμποσίου

Για να παρακολουθήσετε το συνέδριο μπορείτε να συνδεθείτε στο κανάλι του youtube του ΕΚΠΑ, στον σύνδεσμο που αναφέρεται κάθε μέρα. Για να συμμετάσχετε στο συνέδριο, είτε με ανακοίνωση είτε στη συζήτηση, θα πρέπει να συνδεθείτε στην πλατφόρμα WebEx μέσω του συνδέσμου που αναφέρεται σε κάθε συνεδρία.

ΤΕΤΑΡΤΗ, 7 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 2021

Παρακολούθηση μέσω YouTube: <https://youtu.be/M8gboyN5QoU>

Εναρκτήρια Συνεδρία

<https://uoa.webex.com/uoa/j.php?MTID=m7ed517ba0188ce46b5b40e65726b0950>

Προεδρία: Π. Βαλαβάνης

- 17:00 Έναρξη – χαιρετισμοί
- 17:20 Δ. Πλάντζος, Το έργο του Τομέα Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης (2019-2021)
- 18:00 Γ. Παπαδάτος – Γ. Βαβουρανάκης, Η Πανεπιστημιακή ανασκαφή στο Πλάσι Μαραθώνα το 2019.
- 18:30 Κ. Κοπανιάς – Δ. Πλάντζος, ArchaeoCosmos. Ιστορική Γεωγραφία της Μεσογείου και της Εγγύς Ανατολής.
-

Α΄ Συνεδρία

<https://uoa.webex.com/uoa/j.php?MTID=m51f67081c01b6c7002b258321f0ecea4>

Προεδρία: Δ. Παυλόπουλος – Μ. Ευθυμίου

- 19:00 Π. Πετρίδης, Ο φιλελληνισμός της καθημερινότητας: Πιάτα γαλλικών εργοστασίων με σκηνές από τον Αγώνα της Ανεξαρτησίας.
- 19:15 Έ. Μαυρομιχάλη, Η «παροικία» των Αμερικανίδων γλυπτριών στη Ρώμη (1850-1876). Η ηγετική φυσιογνωμία της Harriet Hosmer (1830-1908).
- 19:30 Έ. Στάικου, Ο άγγελος του Théophile Bra ως έμπνευση για τη Σεραφίτα του Honoré de Balzac.
- 19:45 Μ. Γιοχάλας, ΙΩΑ. ΚΑΡΠΑΚΗΣ ΕΠΟΙΕΙ ΤΗΝΙΟΣ. Τα έργα του Ιωάννου Καρπάκη στο Α΄ Κοιμητήριο Αθηνών.
- 20:00 Δ. Παυλόπουλος, Πάθη νεοελληνικών γλυπτών.
- 20:15 Συζήτηση
-

ΠΕΜΠΤΗ, 8 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 2021

Παρακολούθηση μέσω YouTube: <https://youtu.be/olOpoTyQMcw>

Β΄ Συνεδρία

<https://uoa.webex.com/uoa/j.php?MTID=md9e32cbbb51316bc0021ae90e78e16ae>

Προεδρία: Γ. Κουρτέση-Φιλιππάκη – Γ. Βαβουρανάκης

- 09:30 Μ. Γκούμα, Η συμβολή της μικρομορφολογίας στην ανίχνευση επιφανειών χρήσης στο Δασκαλιό Κέρου.
- 09:45 Α. Νικολοπούλου – Ε. Φιλιππάκη, Αρχαιομετρικές αναλύσεις μετάλλινων αντικειμένων από την περιοχή Μέση-Γλυφάδα του Ν. Ροδόπης: Προκαταρκτικά αποτελέσματα.
- 10:00 Ν. Πολυχρονάκου Σγουρίτσα, Ο μυκηναϊκός οικισμός στους Λαζάρηδες Αίγινας.
- 10:15 Συζήτηση
-
- 10:30 ΔΙΑΛΕΙΜΜΑ

Γ΄ Συνεδρία

<https://uoa.webex.com/uoa/j.php?MTID=m6727e78e156a6f850ca513750937566d>

Προεδρία: Ε. Μαντζουράνη – Ε. Πλάτων

- 10:45 Γ. Βαβουρανάκης, Οικοθέση και ανθρώπινη δραστικότητα στην προϊστορική νότια-κεντρική Κρήτη.
- 11:00 Γ. Σοφιανός, Μινωική αρχιτεκτονική και κατοικία: Από την Προανακτορική στην Παλαιοανακτορική περίοδο.
- 11:15 Κ. Γλαράκη, Ο θολωτός τάφος στη Μυρσίνη Σητείας.
- 11:30 Συζήτηση
-
- 11:45 ΔΙΑΛΕΙΜΜΑ

Δ΄ Συνεδρία

<https://uoa.webex.com/uoa/j.php?MTID=maeaea8894a31bfab28630c8237a3f45d>

Προεδρία: Ν. Πολυχρονάκου Σγουρίτσα – Α. Χασιακού

- 12:00 Ε. Μαντζουράνη, Η άγρια πανίδα στην τέχνη της προϊστορικής Κύπρου με αναφορές στο ζωοαρχαιολογικό αρχείο.
- 12:15 Κ. Κοπανιάς, Χετταίοι και Μυκηναίοι στην Κύπρο στα τέλη της ΥΕΧ.
- 12:30 Ι. Βοσκός, Χ. Θεοτοκάτου, Κ. Κοπανιάς, Δ. Παπαγεωργίου, Ανιχνεύοντας στοιχεία της κοινωνικο-πολιτικής εξέλιξης στην περιοχή του Κουρίου (Κύπρος) κατά την ΥΕΧ-ΠΕΣ.
- 12:45 Ε. Βέμου, Το δρεπανόσχημο ξίφος στην περιοχή της Συροπαλαιστίνης στην ΥΕΧ: Σύμβολο κύρους ή χρηστικό αντικείμενο;
- 13:00 Συζήτηση
-
- 13.15 ΔΙΑΚΟΠΗ – ΕΠΙΤΟΙΧΙΑ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ:
Χρ. Κανελλόπουλος, Οι ανασκαφές του Τομέα από ψηλά

Ε΄ Συνεδρία

<https://uoa.webex.com/uoa/j.php?MTID=ma5d1c4295b9a9b7b40325f0b218b1400>

Προεδρία: Εύ. Σημαντώνη-Μπουρνιά – Ό. Παλαγγιά

- 15:00 Στ. Κατάκης, Τμήμα από το αέτωμα του αρχαϊκού ναού του Διονύσου στην Επίδαυρο: Μία πρώτη προσέγγιση.
- 15:15 Β. Λαμπρινουδάκης, Ά. Παπαδημητρίου, Ευ. Καζολιάς, Ν. Κατσαράιος, Α. Σφυρόερα, Ανασκαφή του προδρομικού κτηρίου της Θόλου στο Ασκληπιείο της Επιδαύρου (2019-2020).
- 15:30 Π. Κωνσταντινίδης, Ανάγλυφο με παράσταση εγκοίμησης από το Ασκληπιείο της Επιδαύρου.
- 15:45 Ν. Κούρου, Τήνος-Ξώμπουργο 2019-2020. Το Κλασικό κτήριο και το στρώμα καταστροφής με τις επιτύμβιες στήλες.
- 16:00 Συζήτηση
-
- 16:15 ΔΙΑΛΕΙΜΜΑ

Στ΄ Συνεδρία

<https://uoa.webex.com/uoa/j.php?MTID=m3cf8984a59c860a3e52066c2cfd88283>

Προεδρία: Β. Λαμπρινουδάκης – Λ. Παλαιοκρασσά-Κόπιτσα

- 16:30 Ν. Χαροκόπος, Μεταξύ παράδοσης και ανανέωσης: Σκέψεις για την απαρχή και την εξέλιξη της ενδυμασίας των μουσικών στην Αρχαϊκή περίοδο.
- 16:45 Ά. Χριστοφίδης, Η απεικόνιση του νεκρού Αϊάντα ως σύμβολο μίας νέας ταυτότητας.
- 17:00 Ι. Μήτσιος, Νέες ταυτίσεις στο δυτικό αέτωμα του Παρθενώνα: Η περίπτωση των μορφών Ρ, Q και R.
- 17:15 Π. Βαλαβάνης, Σκέψεις για την εκατόμβη των Παναθηναίων.
- 17:30 Συζήτηση
-
- 17:45 ΔΙΑΛΕΙΜΜΑ

Ζ΄ Συνεδρία

<https://uoa.webex.com/uoa/j.php?MTID=m0c2fad64b977031fb8fe5ed18c3b6ffc>

Προεδρία: Χρ. Κανελλόπουλος – Ειρ. Πέππα-Παππαϊωάννου

- 18:00 Δ. Ανδρίκου, Ζητήματα σχεδιασμού αρχαίων ελληνικών θεάτρων.
- 18:15 Λ. Τσατσαρώνη, Από τη Νότια Πλατεία της Αγοράς έως το Ωρολόγιο του Κυρρήστου.
- 18:30 Φ. Μπαλλά, Τα μυστικά της στρωματογραφίας σε ένα από τα παρόδια νεκροταφεία της Αρχαίας Σικυώνας.
- 18:45 Ι. Μπούζα, Η διδασκαλία της αρχαιολογίας στο ΕΚΠΑ τα πρώτα τριάντα χρόνια λειτουργίας του (1837-1867).
- 19:00 Συζήτηση
-

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ, 9 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 2021

Παρακολούθηση μέσω YouTube: <https://youtu.be/6JvEkJDxe2A>

Η΄ Συνεδρία

<https://uoa.webex.com/uoa/j.php?MTID=m9cd2e7d3590e81c8c1ec455da1f4ec79>

Προεδρία: Γ. Κοκκορού-Αλευρά – Α. Λαιμού

-
- 09:30 Ν. Δημάκης, Θάνατος και (λαϊκή) θρησκεία. Θρησκευτικές απηχήσεις σε ταφικά σύνολα των ελληνιστικών χρόνων.
- 09:45 Ε. Κεφαλίδου, «Ανιχνεύοντας την Ανα-κύκλωση»: Ένα ερευνητικό πρόγραμμα του Ε.Κ.Π.Α.
- 10:00 Β. Σαμαράς, Από την Αρχαιολογία της Πειρατείας στην Πειρατική Αρχαιολογία (Α.Π.Πειρ.Α.). Πρώτη παρουσίαση του ερευνητικού προγράμματος.
- 10:15 Λ. Λαμπρινού – Ειρ. Πέππα-Παπαιωάννου, Από την μνημειακή αναχρησιμοποίηση των σπολίων στην αναζήτηση των μνημείων: Ανασκαφή στο «Διογέπειο Γυμνάσιο».
- 10:30 Συζήτηση
-
- 10:45 ΔΙΑΛΕΙΜΜΑ

Θ΄ Συνεδρία

<https://uoa.webex.com/uoa/j.php?MTID=m9cd2e7d3590e81c8c1ec455da1f4ec79>

Προεδρία: Ν. Κούρου – Ε. Κεφαλίδου

-
- 11:00 Λ. Παλαιοκρασσά-Κόπιτσα – Γ. Πάλλης, Η ανασκαφή Παλαιόπολης Άνδρου κατά τη διετία 2019-2020.
- 11:15 Γ. Δουλφής, Ανασκαφή χωρίς χρώμα: Το αρχείο της Πανεπιστημιακής ανασκαφής στην Καρδάμαινα (αρχαία Αλάσαρνα) της Κω.
- 11:30 Μ. Σαρρή, Ο Θάνατος του Ακταίωνα: Η διαφορετική παρουσίαση του μύθου στη ρωμαϊκή Κρήτη.
- 11:45 Θ. Γεωργόπουλος, Επώνυμα ανδρικά ιδιωτικά πορτρέτα στην Αττική του 3ου αι. μ.Χ.
- 12:00 Συζήτηση
-
- 12:15 ΔΙΑΛΕΙΜΜΑ

Ι΄ Συνεδρία

<https://uoa.webex.com/uoa/j.php?MTID=m9cd2e7d3590e81c8c1ec455da1f4ec79>

Προεδρία: Δ. Πλάντζος – Γ. Παπαδάτος

-
- 12:30 Χ. Δαμανάκη, Η αρχαιοελληνική αγγειογραφία ως μουσειακό έκθεμα: Από το Βλέμμα στο Νόημα.
- 12:45 Κλ. Γιαννίρη, Ρήξεις και ασυνέχειες στη σύγχρονη ορεινή Κρήτη μέσα από τη ματιά ενός προγράμματος αρχαιολογικής εθνογραφίας.
- 13:00 Μ. Μούλιου, Το Μουσείο Μέσα Μου: ένα πρωτότυπο συμμετοχικό πρότζεκτ κοινωνικο-πολιτιστικής σύνδεσης σε μια περίοδο φυσικής αποστασιοποίησης.
- 13:15 Συζήτηση
-

13.30 ΔΙΑΚΟΠΗ – ΕΠΙΤΟΙΧΙΕΣ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ:

<https://uoa.webex.com/uoa/j.php?MTID=m5deb1074b34383786b03e3f121c26303>

Ε. Πετρίδης, Έργα ξυλογλυπτικής από την «κοπτική» Αίγυπτο στην συλλογή του Μουσείου Μπενάκη (4ος-7ος αι.).

Ρ.-Θ. Παλλαντζάς, Μεταβυζαντινά καλύμματα ιερών σκευών στις συλλογές του Μουσείου Μπενάκη.

ΙΑ΄ Συνεδρία

<https://uoa.webex.com/uoa/j.php?MTID=m37485e96f98e40346ee944021d96cf1c>

Προεδρία: Ν. Γκιολές – Α. Δρανδάκη

15:30 Ν. Μιχαήλ, Το μνημείο της Ρωμαϊκής Αγοράς των Δελφών: Αρχιτεκτονική και λειτουργία.

15:45 Γ. Δελλή, Νέα στοιχεία για την τοπογραφία της βυζαντινής Σάμου κατά τους μεταβατικούς αιώνες.

16:00 Α. Νάστου, Η βυζαντινή Βρύα. Προς μια ανασύνθεση της ταυτότητας του οικισμού.

16:15 Συζήτηση

16:30 ΔΙΑΛΕΙΜΜΑ

ΙΒ΄ Συνεδρία

<https://uoa.webex.com/uoa/j.php?MTID=mabcee1e7bbfeda1d21ad30092fc9421a>

Προεδρία: Π. Πετρίδης – Σ. Καλοπίση-Βέρτη

16:45 Έ.-Ευ. Μπία, Η πρωτοβυζαντινή μαγειρική κεραμική από την έπαυλη DOM5 στο Λιμένα της Θάσου.

17:00 Α. Βασιλείου, Η Αργολίδα στην περίοδο της Φραγκοκρατίας και της α΄ Βενετοκρατίας μέσα από τη μαρτυρία της εισηγμένης εφυαλωμένης κεραμικής (13ος – α΄ μισό 16ου αι.).

17:15 Γ. Πάλλης, Παλαιολόγειο ανάγλυφο του Χριστού Εμμανουήλ από τη συλλογή της Βιβλιοθήκης του Αδριανού στην Αθήνα.

17:30 Συζήτηση

17:45 ΔΙΑΛΕΙΜΜΑ

ΙΓ΄ Συνεδρία

<https://uoa.webex.com/uoa/j.php?MTID=mfe1e8e79c574c73ebe8dd38e4ddd9464>

Προεδρία: Μ. Παναγιωτίδη-Κεσίσογλου – Γ. Πάλλης

18:00 Δ. Κωνσταντέλλου, Ένα ποίημα του Θεοδώρου Προδρόμου στη λατινοκρατούμενη Νάξο: Το επίγραμμα στην παράσταση της Αποκαθήλωσης στον ναό του Αγίου Γεωργίου στην Κάτω Ποταμιά.

18:15 Ν. Μαστροχρήστος, Σχόλια σε μια τοιχογραφία του διακόσμου του Αγίου Νικολάου στο Φουντουκλί Ρόδου (1497/8): Ο άγιος Γεώργιος ο ΚΟΡΑΙ ο Διασορίτης.

18:30 Α. Μπεκιάρης, Ο ζωγράφος Φίλιππος Γουλ και η μνημειακή ζωγραφική στην Κύπρο περί το 1500.

18:45 Α. Δρανδάκη, Η άορατη τέχνη: Ρωσικές εικόνες στην Ελλάδα (16ος-19ος αι.).

19:00 Συζήτηση - Κλείσιμο του Συμποσίου

Συμμετοχές

Ανακοινώσεις

Ανδρικού Δήμητρα, μεταδιδάκτωρ ερευνήτρια Κλασικής Αρχαιολογίας
Βαβουρανάκης Γιώργος, αναπληρωτής καθηγητής Προϊστορικής Αρχαιολογίας
Βαλαβάνης Πάνος, ομότιμος καθηγητής Κλασικής Αρχαιολογίας
Βασιλείου Αναστασία, διδάκτωρ Βυζαντινής Αρχαιολογίας, Βυζαντινό Μουσείο Αργολίδας
Βέμου Ερατώ, υποψήφια διδάκτωρ Προϊστορικής Αρχαιολογίας
Βοσκός Ιωάννης, μεταδιδάκτωρ ερευνητής Προϊστορικής Αρχαιολογίας
Γεωργόπουλος Θεόδωρος, μεταδιδάκτωρ ερευνητής Κλασικής Αρχαιολογίας
Γιαννίρη Κλαίρη, υποψήφια διδάκτωρ Μουσειολογίας
Γιοχάλας Μιχάλης, υποψήφιος διδάκτωρ Ιστορίας της Τέχνης
Γκούμα Μυρσίνη, μεταδιδάκτωρ ερευνήτρια Προϊστορικής Αρχαιολογίας
Γλαράκη Κατερίνα, διδάκτωρ Προϊστορικής Αρχαιολογίας
Δαμανάκη Χριστιάνα, υποψήφια διδάκτωρ Μουσειολογίας
Δελλή Γεωργία, υποψήφια διδάκτωρ Βυζαντινής Αρχαιολογίας
Δημάκης Νικόλας, επίκουρος καθηγητής Κλασικής Αρχαιολογίας
Δουλφής Γεώργιος, διδάκτωρ Κλασικής Αρχαιολογίας
Δρανδάκη Αναστασία, επίκουρη καθηγήτρια Βυζαντινής Αρχαιολογίας
Θεοτοκάτου Χαρά, μεταπτυχιακή φοιτήτρια Προϊστορικής Αρχαιολογίας
Καζολιάς Ευάγγελος, πολιτικός μηχανικός, Εφορεία Αρχαιοτήτων Αργολίδας
Κατάκης Στυλιανός Ε., επίκουρος καθηγητής Ρωμαϊκής Αρχαιολογίας
Κατσαραίος Νικόλαος, αρχαιολόγος, Εφορεία Αρχαιοτήτων Αργολίδας
Κεφαλίδου Ευρυδίκη, επίκουρη καθηγήτρια Κλασικής Αρχαιολογίας
Κοπανιάς Κωνσταντίνος, αναπληρωτής καθηγητής Προϊστορικής Αρχαιολογίας
Κούρου Νότα, ομότιμη καθηγήτρια Κλασικής Αρχαιολογίας
Κωνσταντέλλου Δώρα, διδάκτωρ Βυζαντινής Αρχαιολογίας
Κωνσταντινίδης Παναγιώτης, μεταδιδάκτωρ ερευνητής Κλασικής Αρχαιολογίας
Λαμπρινού Λένα, αρχιτέκτονας μηχανικός – αρχαιολόγος, διδάκτωρ Κλασικής Αρχαιολογίας ΕΚΠΑ, Υπηρεσία Συντήρησης Μνημείων Ακροπόλεως
Λαμπρινουδάκης Βασίλειος, ομότιμος καθηγητής Κλασικής Αρχαιολογίας
Μαντζουράνη Ελένη, καθηγήτρια Προϊστορικής Αρχαιολογίας
Μαστροχρήστος Νικόλαος, διδάκτωρ Βυζαντινής Αρχαιολογίας
Μαυρομχάλη Ευθυμία, επίκουρη καθηγήτρια Ιστορίας της Τέχνης
Μήτσιος Ιωάννης, μεταδιδάκτωρ ερευνητής Κλασικής Αρχαιολογίας

Μιχαήλ Νικόλαος, υποψήφιος διδάκτωρ Ρωμαϊκής/Βυζαντινής Αρχαιολογίας, Université Lumière Lyon 2/IRAA και ΕΚΠΑ

Μούλιου Μάρλεν, επίκουρη καθηγήτρια Μουσειολογίας

Μπαλλά Φωτεινή, διδάκτωρ ΕΔΙΠ Κλασικής Αρχαιολογίας

Μπεκιάρης Αντώνης, μεταδιδάκτωρ ερευνητής Βυζαντινής Αρχαιολογίας

Μπία Έλλη-Ευαγγελία, υποψήφια διδάκτωρ Βυζαντινής Αρχαιολογίας

Μπούζα Ιουλία, υποψήφια διδάκτωρ Προϊστορικής Αρχαιολογίας

Νάστου Ανδρομάχη, διδάκτωρ Βυζαντινής Αρχαιολογίας ΕΚΠΑ, Εφορεία Αρχαιοτήτων Αργολίδας

Νικολοπούλου Αθηνά, υποψήφια διδάκτωρ Προϊστορικής Αρχαιολογίας

Παλαιοκρασσά-Κόπιτσα Λυδία, ομότιμη καθηγήτρια Κλασικής Αρχαιολογίας

Πάλλης Γιώργος, επίκουρος καθηγητής Βυζαντινής Αρχαιολογίας

Παπαγεωργίου Δημήτρης, υποψήφιος διδάκτωρ Προϊστορικής Αρχαιολογίας

Παπαδάτος Γιάννης, αναπληρωτής καθηγητής Προϊστορικής Αρχαιολογίας

Παπαδημητρίου Άλκηστις, διδάκτωρ αρχαιολογίας, Προϊσταμένη Εφορείας Αρχαιοτήτων Αργολίδας

Παυλόπουλος Δημήτρης, καθηγητής Ιστορίας της Τέχνης

Πέππα-Παππαιωάννου Ειρήνη, ομότιμη καθηγήτρια Κλασικής Αρχαιολογίας

Πετρίδης Πλάτων, καθηγητής Βυζαντινής Αρχαιολογίας

Πλάντζος Δημήτρης, καθηγητής Κλασικής Αρχαιολογίας

Πολυχρονάκου Σγουρίτσα, Νάγια, ομότιμη καθηγήτρια Προϊστορικής Αρχαιολογίας

Σαμαράς Βαγγέλης, μεταδιδάκτωρ ερευνητής Κλασικής Αρχαιολογίας

Σαρρή Μαρία, υποψήφια διδάκτωρ Βυζαντινής Αρχαιολογίας ΕΚΠΑ, Μουσείο Μπενάκη

Σοφινός Γιώργος, υποψήφιος διδάκτωρ Προϊστορικής Αρχαιολογίας

Στάικου Έλενα, υποψήφια διδάκτωρ Ιστορίας της Τέχνης

Σφυρόερα Αλεξάνδρα, διδάκτωρ, ΕΔΙΠ Κλασικής Αρχαιολογίας

Τσατσαρώνη Λίνα, υποψήφια διδάκτωρ Κλασικής Αρχαιολογίας

Φιλιππάκη Ελένη, ερευνήτρια, ΕΚΕΦΕ Δημόκριτος

Χαροκόπος Νικόλαος Α., μεταδιδάκτωρ ερευνητής Κλασικής Αρχαιολογίας

Χριστοφίδης Άγγελος, μεταδιδάκτωρ ερευνητής Κλασικής Αρχαιολογίας

Επιτοίχιες ανακοινώσεις

Κανελλόπουλος Χρύσανθος, αναπληρωτής καθηγητής Κλασικής Αρχαιολογίας

Παλλαντζάς Ραφαήλ-Θωμάς, μεταπτυχιακός φοιτητής Βυζαντινής Αρχαιολογίας

Πετρίδης Ευστράτιος, μεταπτυχιακός φοιτητής Βυζαντινής Αρχαιολογίας

Προεδρίες

Βαβουρανάκης Γιώργος, αναπληρωτής καθηγητής Προϊστορικής Αρχαιολογίας
Βαλαβάνης Πάνος, ομότιμος καθηγητής Κλασικής Αρχαιολογίας
Γκιολές Νικόλαος, ομότιμος καθηγητής Βυζαντινής Αρχαιολογίας
Δρανδάκη Αναστασία, επίκουρη καθηγήτρια Βυζαντινής Αρχαιολογίας
Ευθυμίου Μαρία, καθηγήτρια Ιστορίας Νέου Ελληνισμού
Καλοπίση – Βέρτη Σοφία, ομότιμη καθηγήτρια Βυζαντινής Αρχαιολογίας
Κανελλόπουλος Χρυσάνθος, αναπληρωτής καθηγητής Κλασικής Αρχαιολογίας
Κεφαλίδου Ευρυδίκη, επίκουρη καθηγήτρια Κλασικής Αρχαιολογίας
Κοκκορού-Αλευρά Γεωργία, ομότιμη καθηγήτρια Κλασικής Αρχαιολογίας
Κούρου Νότα, ομότιμη καθηγήτρια Κλασικής Αρχαιολογίας
Κουρτέση-Φιλιππάκη Γεωργία, ομότιμη καθηγήτρια Προϊστορικής Αρχαιολογίας
Λαιμού Άννα, ομότιμη καθηγήτρια Κλασικής Αρχαιολογίας
Λαμπρινουδάκης Βασίλειος, ομότιμος καθηγητής Κλασικής Αρχαιολογίας
Μαντζουράνη Ελένη, καθηγήτρια Προϊστορικής Αρχαιολογίας
Παλαγγιά Όλγα, ομότιμη καθηγήτρια Κλασικής Αρχαιολογίας
Παλαιοκρασσά-Κόπιτσα Λυδία, ομότιμη καθηγήτρια Κλασικής Αρχαιολογίας
Πάλλης Γιώργος, επίκουρος καθηγητής Βυζαντινής Αρχαιολογίας
Παναγιωτίδη-Κεσίσσολου Μαρία, ομότιμη καθηγήτρια Βυζαντινής Αρχαιολογίας
Παπαδάτος Γιάννης, αναπληρωτής καθηγητής Προϊστορικής Αρχαιολογίας
Παυλόπουλος Δημήτρης, καθηγητής Ιστορίας της Τέχνης
Πέππα-Παππαιωάννου Ειρήνη, ομότιμη καθηγήτρια Κλασικής Αρχαιολογίας
Πετρίδης Πλάτων, καθηγητής Βυζαντινής Αρχαιολογίας
Πλάντζος Δημήτρης, καθηγητής Κλασικής Αρχαιολογίας
Πλάτων Ελευθέριος, αναπληρωτής καθηγητής Προϊστορικής Αρχαιολογίας
Πολυχρονάκου Σγουρίτσα, Νάγια, ομότιμη καθηγήτρια Προϊστορικής Αρχαιολογίας
Σημαντώνη-Μπουρνιά Εύα, ομότιμη καθηγήτρια Κλασικής Αρχαιολογίας
Χασιακού Αφροδίτη, Λέκτωρ Προϊστορικής Αρχαιολογίας

Περιλήψεις ανακοινώσεων

Ανδρικού Δήμητρα

Ζητήματα σχεδιασμού αρχαίων ελληνικών θεάτρων

Στην αρχαία γραμματεία διασώζονται μαρτυρίες για την συνολική αρχιτεκτονική σύνθεση ενός αρχαίου ελληνικού θεατρικού συγκροτήματος. Επίσης, παρέχονται πληροφορίες -ωστόσο συχνά έμμεσες και άρα επιδεχόμενες ερμηνευτικής προσέγγισης- για το σκηνικό οικοδόμημα, το οποίο εξυπηρετούσε πιο απαιτητικές, από τεχνικής απόψεως, λειτουργίες της θεατρικής πράξεως. Στην παρούσα ανακοίνωση θα συζητηθούν ζητήματα που άπτονται του σχεδιασμού και παράγοντες που υπαγόρευαν ή επηρέασαν τη διαμόρφωση ενός συγκεκριμένου θεάτρου. Ειδικότερα, θα εξετασθούν οι χαράξεις, η επιλογή των κυρίων αξόνων, η περίπτωση μετατόπισης των αξόνων, το μετρικό σύστημα, καθώς και ζητήματα αισθητικά και αρμονίας. Ακόμη θα παρακολουθηθούν οι τρόποι διαχείρισης των υδάτων και οι ανθρωπογενείς παρεμβάσεις στη φυσική γεωμορφολογία όταν αυτή δεν είναι επαρκώς ικανοποιητική για την ολοκληρωμένη διαμόρφωση του θεάτρου. Επίσης θα σχολιασθούν οι προσπελάσεις και ο τρόπος συνολικής ενσωμάτωσης του συγκροτήματος στην οργάνωση και συγκρότηση του δημόσιου χώρου και βίου. Ένα ακόμη ζήτημα, το οποίο έχει και επακόλουθες μορφολογικές προεκτάσεις -και κατά συνέπεια επηρεάζει το θέμα της αναπαράστασης- είναι η ένταξη συνοδών κτηρίων στη συνολική αρχιτεκτονική σύνθεση. Επιπροσθέτως, θα παρουσιασθεί η σχέση ενός εκτελεσθέντος σχεδίου με τα σχετικώς περιγραφόμενα από τους αρχαίους συγγραφείς. Σε αυτό το θέμα, ιδιαίτερη θέση κατέχει η ταύτιση αρχαιολογικών τεκμηρίων με στοιχεία του μηχανολογικού εξοπλισμού που περιγράφονται στην αρχαία γραμματεία. Συνεπακόλουθο είναι το πρόβλημα της συνολικής ανάκτησης της αρχικής μορφής και αναπαράστασης ενός σκηνικού οικοδομήματος και οι σχετικοί περιορισμοί και παραδοχές. Η διαπραγμάτευση των ως άνω εξετάζεται, κατά την παρούσα ανακοίνωση, σε ένα συγκεκριμένο αρχαίο ελληνικό θέατρο, αυτό της Σικυώνος, το οποίο χρησιμεύει ως μελέτη περίπτωσης, υπό το φως των προσφάτως ανακαλυφθέντων και ανακοινωθέντων αρχαιολογικών ευρημάτων.

dimitra_andrikou@yahoo.gr

Οικοθέση και ανθρώπινη δραστικότητα στην προϊστορική νότια-κεντρική Κρήτη

Κατά τις τελευταίες δύο δεκαετίες η θεωρία της αρχαιολογίας χαρακτηρίζεται από την αντιπαράθεση ανθρωποκεντρικών και μη ανθρωποκεντρικών προσεγγίσεων. Σύμφωνα με τις πρώτες, ο υλικός πολιτισμός είναι το νοηματοδοτημένο μέσον και ταυτόχρονα αποτέλεσμα της ανθρώπινης δράσης. Η μη ανθρωποκεντρική κριτική τονίζει ότι ο άνθρωπος είναι αναπόφευκτα εξαρτημένος από τον υλικό του πολιτισμό. Επομένως η έρευνα οφείλει να εστιάζει στις δυναμικές σχέσεις μεταξύ ανθρώπων και του περιβάλλοντός τους, τόσο του φυσικού όσο και του ανθρωπογενούς. Σύμφωνα με την ίδια πάντοτε προσέγγιση, ένα κτήριο, ένα αντικείμενο ή ακόμη και ένα βουνό ή ένα ποτάμι διαθέτει δραστικότητα, δηλαδή την ικανότητα να επιδρά καταλυτικά στο ιστορικό και κοινωνικό γίγνεσθαι.

Η παρούσα ανακοίνωση ξεκινά από μία θεμελιωδώς ανθρωποκεντρική αφετηρία, δηλαδή τη διαφορά του ανθρώπου τόσο από τα υπόλοιπα έμψυχα όσο και από τα άψυχα όντα του κόσμου. Υποστηρίζεται ωστόσο ότι αυτή η διαφορά δεν είναι ασύμβατη προς τη μη ανθρωποκεντρική και σχεσιακή προσέγγιση της ιστορικοκοινωνικής εξέλιξης. Αυτό μπορεί να διαφανεί με αναφορά στην οικοθέση. Ο όρος αυτός προέρχεται από τις φυσιολογικές επιστήμες και περιγράφει την ικανότητα των έμβιων όντων να επηρεάζουν την εξέλιξη του συγκεκριμένου τμήματος του οικοσυστήματος μέσα στο οποίο ζουν και δρουν. Ένας διασταλτικός ορισμός της οικοθέσης μπορεί να συμπεριλάβει και τον άνθρωπο, αναγνωρίζοντας την ιδιαιτερότητα της σκέψης και έλλογης δράσης του.

Οι παραπάνω απόψεις είναι δυνατόν να καθοδηγήσουν τη μελέτη των προϊστορικών καταλοίπων στο Αιγαίο και να ανανεώσουν τη δυνατότητα κατανόησης της ανθρώπινης δράσης και της ανάπτυξης συγκεκριμένων μορφών κοινωνικής οργάνωσης και λειτουργίας. Ειδικότερα, η περιοχή της Μεσαράς στη νότια κεντρική Κρήτη μπορεί να προσφέρει μία πρόσφορη περίπτωση μελέτης της εξέλιξης από το τέλος της νεολιθικής περιόδου έως και την εμφάνιση των πρώτων ανακτόρων κατά τη μέση εποχή του χαλκού.

Σκέψεις για την εκατόμβη των Παναθηναίων

Κορυφαίο γεγονός σε κάθε λατρευτική εκδήλωση της αρχαίας ελληνικής θρησκείας ήταν η θυσία ζώων στο βωμό της θεότητας. Ιδιαίτερως σε κάποιες μεγάλες γιορτές η θυσία αυτή ξεπερνούσε τα συνήθη όρια ως προς τον αριθμό των ζώων και έφθανε στο επίπεδο της εκατόμβης (= εκατόν βόες). Στα Μεγάλα Παναθήνια η εκατόμβη ελάμβανε χώραν στο βωμό της Αθηνάς, την 6η ημέρα της γιορτής, μετά την άνοδο της πομπής επάνω στην Ακρόπολη και τη λήξη της τελετής παράδοσης του πέπλου.

Παρά την κεντρική σημασία της γιορτής και την εξαντλητική μελέτη ζητημάτων τοπογραφίας και λατρείας στην Ακρόπολη των Αθηνών, το ζήτημα της εκατόμβης δεν έχει ουσιαστικά αντιμετωπιστεί, κυρίως λόγω έλλειψης δεδομένων. Είναι προφανές ότι η εκατόμβη δεν ήταν δυνατόν να διεξάγεται με όρους και προϋποθέσεις μιας κοινής, μικρής κλίμακος, θυσίας. Απαιτούσε ιδιαίτερο τελετουργικό, βασικό στοιχείο του οποίου ήταν η εμφάνιση και επίδειξη ενώπιον θεού και ανθρώπων όλων των ζώων που θα προσφέρονταν, τα οποία θα έπρεπε μετά να θυσιαστούν ταυτοχρόνως στο βωμό της θεότητας.

Μεγάλη βοήθεια ως προς την διαμόρφωση του χώρου και την ανασύσταση κάποιων φάσεων της διαδικασίας μιας εκατόμβης, ιδιαιτέρως δε της σφαγής των ζώων, μάς προσφέρουν τρία σημαντικά αρχαιολογικά ευρήματα, που προέρχονται από: τον βωμό του Διός στο Δίον (4ος αι. π.Χ.), τον βωμό του Ιέρωνος στις Συρακούσες (3ος αι. π.Χ.) και από το ιερό του Απόλλωνος στην Κλάρο (2ος αι. π.Χ.). Βασιζόμενοι στα παραδείγματα αυτά, στις λίγες πληροφορίες των γραπτών πηγών, καθώς και στις ιδιαιτερότητες της Ακρόπολης, θα προσπαθήσουμε να αναπαραστήσουμε την οργάνωσή του χώρου από τους Αθηναίους, καθώς και τις φάσεις της θυσιαστήριας διαδικασίας της εκατόμβης των Παναθηναίων.

Η Αργολίδα στην περίοδο της φραγκοκρατίας και της α΄ βενετοκρατίας μέσα από τη μαρτυρία της εισηγμένης εφυαλωμένης κεραμικής (13ος – α΄ μισό 16ου αι.)

Η εισηγμένη εφυαλωμένη κεραμική του 13ου – α΄ μισού του 16ου αιώνα που βρέθηκε σε σωστικές ανασκαφές στην Αργολίδα, υπήρξε το αντικείμενο της μεταδιδακτορικής έρευνάς μου στο ΕΚΠΑ, υπό την εποπτεία του καθηγητή Πλάτωνα Πετρίδη.

Συνολικά μελετήθηκαν 797 διαγνωστικά θραύσματα (και σε σπανιότερες περιπτώσεις αγγεία) που βρέθηκαν κυρίως στο Άργος και το Ναύπλιο, με λίγα δείγματα από την Ασίνη, το Μέρμπακα, το Πλατανίτι, το Χώνικα και τις Λίμνες. Η μελετηθείσα κεραμική προέρχεται κυρίως από ποικίλα κέντρα του ελλαδικού χώρου και την Ιταλία και δευτερευόντως από άλλες περιοχές όπως η Ισπανία, η Μικρά Ασία και η Κίνα.

Τα αποτελέσματα της συγκεκριμένης έρευνας είχαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον και υπήρξαν πολυεπίπεδα. Κατά πρώτον, συγκεντρώθηκε, καταγράφηκε και μελετήθηκε αυτό το σημαντικό, ποσοτικά και ποιοτικά, κεραμολογικό υλικό. Επίσης, εντοπίστηκαν για πρώτη φορά ορισμένες κατηγορίες στην Αργολίδα, ενώ σε κατηγορίες με αντιπροσωπευτικό υλικό εξήχθησαν πρωτογενή συμπεράσματα. Ενδιαφέροντα υπήρξαν τα στοιχεία για την αντίστροφη πορεία των δύο μεγάλων αργολικών κέντρων, του Άργους και του Ναυπλίου, αλλά και για την ευρύτερη εξέλιξη της Αργολίδας. Κομβικό ρόλο είχε η αντιπαραβολή των συμπερασμάτων αυτών με τη μαρτυρία των πηγών της εποχής, κυρίως της περιόδου της α΄ βενετοκρατίας. Ενδιαφέρουσα υπήρξε και η σύγκριση των δύο περιόδων, φραγκοκρατίας και α΄ βενετοκρατίας.

Παράλληλα καταγράφηκαν τα ποικίλα προβλήματα που προέκυψαν από την έρευνα και αφορούν κυρίως στα κριτήρια ταξινόμησης ορισμένων κατηγοριών, την έλλειψη δημοσιευμένου υλικού από αρκετές περιοχές του ελλαδικού χώρου, την ελλιπή φωτογραφική τεκμηρίωση, την απουσία κοινής ορολογίας και τη σπανιότητα των καλά χρονολογημένων συνόλων.

Το δρεπανόσχημο ξίφος στην περιοχή της Συροπαλαιστίνης στην ΥΕΧ: Σύμβολο κύρους ή χρηστικό αντικείμενο;

Τα δρεπανόσχημα ξίφη αποτελούσαν, ως τον 15ο αι. π.Χ., τον πιο διαδεδομένο τύπο ξίφους στο χώρο της Συροπαλαιστίνης, με επιρροές από τη Μεσοποταμία και την Αίγυπτο. Η πλειονότητα των ερευνητών, με βάση κυρίως τα εικονογραφικά παραδείγματα στη σφραγιδογλυφία και στη γλυπτική, συνέδεσε το όπλο αυτό με τους βασιλείς και τους πολεμικούς θεούς, ερμηνεύοντάς το κυρίως ως σύμβολο κύρους και όχι ως χρηστικό αντικείμενο. Ωστόσο, η παρουσία του δρεπανόσχημου ξίφους ως όπλο μάχης, κατά τη διάρκεια της Ύστερης Εποχής του Χαλκού, ενισχύεται σε πολλές εικονογραφικές παραστάσεις (π.χ. στα ανάγλυφα στο Medinet Habu) και σε γραπτά κείμενα (κατάλογοι όπλων της Nuzi). Η παρούσα ανακοίνωση θα εξετάσει το συγκεκριμένο ξίφος ως σύμβολο κύρους στους τάφους των πολεμιστών, στους λατρευτικούς ή ανακτορικούς χώρους, αλλά και ως χρηστικό όπλο. Θα εξετασθεί το ανασκαφικό πλαίσιο εύρεσης των αντικειμένων σε συνδυασμό με την εικονογραφία και τις γραπτές πηγές. Επιπλέον δεδομένα μας προσφέρουν οι αρχαιομετρικές αναλύσεις, οι οποίες μας πληροφορούν για τη σύσταση του κράματος, αλλά και για τη διαδικασία κατεργασίας των ξιφών του συγκεκριμένου τύπου. Οι διαθέσιμες αρχαιομετρικές αναλύσεις θα χρησιμοποιηθούν για τον σχεδιασμό και την ανάλυση τρισδιάστατων μοντέλων ξιφών με την βοήθεια του μηχανολογικού λογισμικού Solidworks. Συγκεκριμένα, θα εξετασθεί η αντοχή των δρεπανόσχημων ξιφών σε διάφορες δυνάμεις, έτσι ώστε να διαπιστωθεί, αν όντως μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν ως όπλα σε συνθήκες μάχης.

Ιωάννης Βοσκός
Χαρά Θεοτοκάτου
Κωνσταντίνος Κοπανιάς
Δημήτρης Παπαγεωργίου

Ανιχνεύοντας στοιχεία της κοινωνικο-πολιτικής εξέλιξης στην περιοχή του Κουρίου (Κύπρος) κατά την ΥΕΧ-ΠΕΣ

Στην περιοχή του Κουρίου της σύγχρονης Επαρχίας Λεμεσού στην Κύπρο, όπου αναπτύχθηκε και το ομώνυμο βασίλειο της Εποχής του Σιδήρου, έχουν διενεργηθεί εκτεταμένες αρχαιολογικές έρευνες ήδη από τα τέλη του 19ου αιώνα μ.Χ. Παρά τη μακροχρόνια έρευνα, ωστόσο, ακόμη και σήμερα δεν υπάρχει συμφωνία μεταξύ των μελετητών σχετικά με μία σειρά ζητημάτων που αφορούν στην κοινωνικο-οικονομική και πολιτική οργάνωση και εξέλιξη των εμπλεκόμενων κοινωνικών ομάδων. Στο γεγονός αυτό συνέβαλε και η επικέντρωση των μελετών σχεδόν αποκλειστικά στην ακρόπολη του Κουρίου και σε θέσεις εκατέρωθεν της κοίτης του ποταμού Κούρη, δημιουργώντας έτσι ένα σημαντικό κενό στις απόπειρες κατανόησης των δεσμών που αναπτύχθηκαν μεταξύ των κοινοτήτων αυτών και της ευρύτερης ενδοχώρας.

Αντλώντας ποικίλα τοπογραφικά, οικονομικά, αρχιτεκτονικά και άλλα δεδομένα από μία σειρά πρόσφατα δημοσιευμένων οικιστικών και ταφικών θέσεων (π.χ. Άλασσα Παλιοταβέρνα/Πάνω Μαντηλάρης, Ερήμη Λαόνιν του Πόρακου, Πιθάρκα και Καφκάλλα κ.ά.), και αξιοποιώντας στοιχεία που προκύπτουν από την ανάλυση της διασποράς διαφόρων αντικειμένων κύρους και εισηγμένων αγαθών, κυρίως από ταφικά σύνολα της περιοχής, με την παρούσα ανακοίνωση θα επιχειρηθεί η ανασύνθεση της οικιστικής ιεραρχίας στην κοιλάδα του Κούρη, καθώς και της γενικότερης κοινωνικο-πολιτικής οργάνωσης στην ευρύτερη περιοχή του Κουρίου κατά την Ύστερη Εποχή του Χαλκού (ΥΕΧ) και την Πρώιμη Εποχή του Σιδήρου (ΠΕΣ).

ivoskos@arch.uoa.gr
xara.th97@gmail.com
kkopanias@arch.uoa.gr
dipapage@arch.uoa.gr

Επώνυμα ανδρικά ιδιωτικά πορτρέτα στην Αττική του 3ου αι. μ.Χ.

Η παρούσα ανακοίνωση εστιάζει στην Αθήνα και ευρύτερα την Αττική κατά τον 3ο αι. μ.Χ., με σημείο αναφοράς το ανδρικό ολόγλυφο πορτρέτο. Πρόκειται για την πιο ταραγμένη πολιτικά και οικονομικά περίοδο της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, η οποία επηρέασε αρνητικά όχι μόνο την ίδια την μητρόπολη αλλά και ολόκληρη την περιφέρειά της. Η ιστορία της Αθήνας στα χρόνια αυτά αποτελεί για την έρευνα μια terra incognita τόσο σε κοινωνικό όσο και σε ατομικό επίπεδο, καθώς το εύρος των πληροφοριών που διαθέτουμε εξακολουθεί να είναι αρκετά περιορισμένο. Εδώ επιχειρείται μια αναψηλάφηση των δεδομένων που είναι γνωστά για την πόλη, με έμφαση στα πρόσωπα που έδρασαν τη συγκεκριμένη περίοδο ως ιδιώτες και τα οποία τιμήθηκαν με την ανέγερση ανδριάντα είτε εντός είτε εκτός του αρχαίου άστεως. Αν και οι ανδριάντες αυτοί δυστυχώς δεν διασώθηκαν, εντούτοις οι ενεπίγραφες βάσεις τους που εντοπίστηκαν σε διάφορα σημεία της Αττικής συγκροτούν ένα σημαντικό corpus ονομάτων, που βοηθά στην ανίχνευση του κοινωνικού ιστού της εποχής. Να σημειωθεί ότι η έννοια του «ιδιώτη» χρησιμοποιείται μόνο σε αντιδιαστολή με τον «αυτοκράτορα» ή το «μέλος της αυτοκρατορικής οικογένειας», περιλαμβάνοντας βεβαίως κι εκείνα τα πρόσωπα που άσκησαν δημόσιο αξίωμα. Η μελέτη των προσώπων αυτών, των ιδιοτήτων και της κοινωνικής τους τάξης, έρχεται να συμπληρώσει εν μέρει τη θραυσματικά σωζόμενη εικόνα που έχουμε για την αθηναϊκή κοινωνία του 3ου αι. μ.Χ., μια κοινωνία που πλέον, όπως συνάγεται από την εξέταση του σωζόμενου υλικού, έχει θέσει ως πρώτη προτεραιότητα την πνευματική και θρησκευτική δράση έναντι της ενασχόλησης με τα κοινά.

theogeo1770@yahoo.gr

Κλαίρη Γιαννίρη

Ρήξεις και ασυνέχειες στη σύγχρονη ορεινή Κρήτη μέσα από τη ματιά ενός προγράμματος αρχαιολογικής εθνογραφίας

Στο πλαίσιο της διδακτορικής έρευνας με τίτλο «Η δημόσια αρχαιολογία ως μέσο ενδυνάμωσης περιφερειακών περιοχών» υπό την εποπτεία της καθηγήτριας Μ. Μούλιου, διεξήχθη έρευνα αρχαιολογικής εθνογραφίας σε συνεργασία με τον διευθυντή των ανασκαφών του ΕΚΠΑ στις μινωικές θέσεις «Γαϊδουροφάς» και «Σταυρωμένος» Ιεράπετρας, καθηγητή Γ. Παπαδάτο, προκειμένου να διερευνηθούν οι επιπτώσεις της αρχαιολογικής δραστηριότητας στο γειτονικό χωριό Ανατολή.

Ως κύριο μεθοδολογικό εργαλείο αξιοποιήθηκε η αρχαιολογική εθνογραφία, με έμφαση στη συλλογή προφορικών μαρτυριών μέσω συνεντεύξεων και στη συμμετοχική παρατήρηση, ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια εκδηλώσεων δημοσίας αρχαιολογίας, που διοργανώθηκαν στη διάρκεια της ανασκαφικής περιόδου.

Από την πρώτη στιγμή διαπιστώθηκε ότι η άφιξη της ερευνητικής ομάδας συνιστά ένα σημείο τομής στον ετήσιο κύκλο της μικρής ορεινής κοινότητας και μία ανατροπή της καθημερινότητας των υπερήλικων κατοίκων της. Σκιαγραφώντας αυτές τις δυναμικές, αποκαλύφθηκαν βαθύτερες ρήξεις και ασυνέχειες, που σχετίζονται με την απότομη εγκατάλειψη του ορεινού χωριού εξαιτίας της ανάπτυξης της θερμοκηπιακής καλλιέργειας στα πεδινά. Έτσι, προέκυψε μία σειρά νέων ερευνητικών ερωτημάτων:

α) πώς μία ανατροπή στους τρόπους καλλιέργειας της γης μπορεί να οδηγήσει μία κοινότητα σε μία χωροχρονική ρήξη με το παρελθόν της;

β) πώς μία τέτοια ρήξη προκαλεί ασυνέχειες στην ταυτότητα των κατοίκων της;

γ) πώς η δημόσια αρχαιολογία μπορεί να αποτελέσει το εφελτήριο για μία νέα ανατροπή στην ιστορία του οικισμού, συμβάλλοντας στον επαναπροσδιορισμό της σχέσης της τοπικής κοινωνίας με το παρελθόν της και κατ' επέκταση ενδυναμώνοντας την στο παρόν;

Η παρούσα ανακοίνωση προσδοκά να αναδείξει πιθανούς τρόπους με τους οποίους η δημόσια αρχαιολογία μπορεί να αποτελέσει όχι μόνο το έναυσμα για την εφαρμογή κοινωνικών προσεγγίσεων στην παραδοσιακή αρχαιολογική διαδικασία, αλλά και μία απάντηση στα διλήμματα, τα προβλήματα και τις ανάγκες μιας σύγχρονης κοινότητας, που έχει βιώσει μια ουσιαστική ρήξη με το παρελθόν της.

claire_gian@hotmail.com

ΙΩΑ. ΚΑΡΠΑΚΗΣ ΕΠΟΙΕΙ ΤΗΝΙΟΣ. Τα Έργα του Ιωάννου Καρπάκη στο Α΄ Κοιμητήριο Αθηνών

Ο Ιωάννης Καρπάκης υπήρξε ένας από τους σημαντικούς Τηνίους γλύπτες των αρχών του 20ού αιώνας. Το εργαστήριό του στην οδό Αναπαύσεως γίνεται κέντρο όχι μόνο μίας ευρείας γλυπτικής παραγωγής αλλά και εκπαιδεύσεως νέων γλυπτών, μέχρι του σημείου, όπως σημειώνει ο Δημήτρης Παυλόπουλος, να αποκαλείται «Καρπάκειο Πολυτεχνείο». Στην βιβλιογραφία αναφέρεται συνήθως ως ένας virtuoso της διακοσμητικής ταφικής μαρμαρογλυπτικής, με κορωνίδα της δημιουργίας του τα ταφικά μνημεία των οικογενειών Μαυρολέοντος και Καμπίση στο Α΄ Κοιμητήριο Αθηνών. Θα επιχειρηθεί μία συνολική θεώρηση του έργου του στο κοιμητήριο, προκειμένου να αναδειχθούν πτυχές του λιγότερο γνωστές, ωστόσο εξίσου σημαντικές, από το στοιχειώδες και ακόσμητο στο βαρέως κεκοσμημένο, έως το καθαρώς αρχαιοπρεπές και μνημειακό. Το εργαστήριό του, προκειμένου να ανταποκριθεί στις ανάγκες της αγοράς αναλαμβάνει και εκτελεί παραγγελίες ταφικών μνημείων καλύπτοντας ένα μεγάλο εύρος τύπων, μεγέθους και πολυτελείας. Το «Καρπάκειο Πολυτεχνείο» πέρα από συνθέσεις αναγλύφων και ολογλύφων λουλουδιών, παράγει και σταυρούς, στήλες, πεσσούς, κίονες, προτομές ολόγλυφες ή ανάγλυφες, μέχρι και μεγάλα και πολυδάπανα αρχιτεκτονικά μνημεία, ακολουθώντας τον καθιερωμένο τρόπο λειτουργίας των άλλων μεγάλων εργαστηρίων, όπως το «Εργοστάσιον» των αδελφών Κοτζαμάνη. Εμφανίζεται έτσι και εδώ το leitmotiv της νεοελληνικής ταφικής γλυπτικής: η αναπαραγωγή καθιερωμένων, «πετυχημένων» μοτίβων και θεμάτων, εν είδει φωτογραφικής σχεδόν αντιγραφής, όπως θα φανερώσει η σύγκριση έργων του καλλιτέχνη με άλλα, προγενέστερα ή σύγχρονα, αφενός από το Α΄ Κοιμητήριο Αθηνών αφετέρου από άλλα κοιμητήρια.

Ο Ιωάννης Καρπάκης πράγματι «ήταν άξιος ν' αρπάξει την αρίδα και στη στιγμή να ξεπετάξει δέκα μπουκέτα τριαντάφυλλα και κρίνα και ντάλιες και μαργαρίτες», το καλλιτεχνικό του ρεπερτόριο όμως, όπως προκύπτει από την έρευνα, περιελάμβανε πολλά περισσότερα.

Η συμβολή της μικρομορφολογίας στην ανίχνευση επιφανειών χρήσης στο Δασκαλιό Κέρου

Ένα βασικό ζήτημα κατά τη διάρκεια της ανασκαφικής διαδικασίας είναι ο εντοπισμός επιφανειών χρήσης, καθώς αυτές συχνά κατασκευάζονται από ευτελή υλικά ή παρουσιάζουν ελλιπή διατήρηση. Πολλές εξάλλου από τις επιφάνειες χρήσης αποτελούν απλές επιπεδώσεις του φυσικού υπεδάφους, σχεδόν αόρατες μακροσκοπικά. Παράλληλα, φυσικές διεργασίες δημιουργούν συμπαγείς σχηματισμούς που ενδέχεται να παρερμηνευθούν ως κατασκευασμένες επιφάνειες. Οι παραπάνω περιπτώσεις δεν είναι εύκολο να διαχωριστούν με γυμνό μάτι.

Στην περίπτωση του οικισμού της εποχής του Χαλκού στο Δασκαλιό της Κέρου, μιας πυκνά δομημένης θέσης με σύνθετες στρωματογραφικές ακολουθίες, το παραπάνω ερώτημα αποτέλεσε εξ αρχής μια ερευνητική πρόκληση. Με τη συμβολή, ωστόσο, της εκτενούς μικρομορφολογικής μελέτης μπορέσαμε να ανιχνεύσουμε τις λεπτές διαφοροποιήσεις των ανθρώπινων και φυσικών δραστηριοτήτων στ-ην κλίμακα στην οποία συμβαίνουν - και συχνά αυτή είναι η μικρο-κλίμακα. Με αυτό τον τρόπο κατέστη δυνατό να διαχωριστούν οι κατασκευασμένες από τις φυσικές επιφάνειες, αλλά και να αναδειχθεί μια ιδιαίτερη ποικιλομορφία στα υλικά και τις τεχνικές κατασκευής των επιφανειών χρήσης. Οι διαφοροποιήσεις στα υλικά και τις τεχνικές συνδέονται συχνά με διαφορετικές χρήσεις των κτηρίων, ενώ ο εντοπισμός λεπτών φυσικών επιφανειών σχετίζεται με στάδια εγκατάλειψης ή ταυτοποίηση ανοιχτών χώρων. Τα δάπεδα εξάλλου συχνά περιλαμβάνουν πολλά μικρο-στρώματα κατασκευής, που αντανακλούν σύντομες αλλαγές στη συντήρηση και τη χρήση των κτηρίων και είναι αποτέλεσμα αναπροσαρμογών των κοινωνικών πρακτικών. Η μικρομορφολογική ανάλυση των μικρο-επεισοδίων φέρνει λοιπόν στο φως αυτές τις πρακτικές σε λεπτομερή χρονική και χωρική κλίμακα, ανασυστήνοντας με αυτό τον τρόπο τα στάδια της ζωής, της εγκατάλειψης και της πιθανής επαναχρησιμοποίησης των επιμέρους χώρων.

Ο θολωτός τάφος στη Μυρσίνη Σητείας

Οι θολωτοί τάφοι αποτελούν έναν από τους κυριότερους αρχιτεκτονικούς ταφικούς τύπους της Πρώιμης και Μέσης Εποχής του Χαλκού στην Κρήτη (περ. 3000- 1700 π.Χ.). Η εμφάνισή τους εντοπίζεται στην περιοχή της νότιας κεντρικής Κρήτης στην αρχή της Πρωτομινωικής περιόδου. Έκτοτε, οι θολωτοί θα αποτελέσουν τον κυριότερο τύπο τάφου καθ' όλη την Προανακτορική και Παλαιοανακτορική περίοδο στη νότια κεντρική Κρήτη. Αντίθετα, στο υπόλοιπο νησί τα παραδείγματα θολωτών τάφων είναι σημαντικά πιο ολιγάριθμα.

Το καλοκαίρι του 1959 ανακαλύφθηκε από τον Νικόλαο Πλάτωνα, στη Μυρσίνη Σητείας, ο πρώτος θολωτός τάφος στην ανατολική Κρήτη, η μελέτη του οποίου αποτέλεσε τον πυρήνα της διδακτορικής μου διατριβής. Η παρουσία ενός θολωτού τάφου στην περιοχή παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον, καθώς τον κανόνα αποτελούσαν, αρχικά, οι βραχοσκεπές και, έπειτα, ο τύπος του κτιστού ορθογωνίου τάφου. Τα τελευταία χρόνια έχουν εντοπισθεί μόλις δύο ακόμα θολωτοί τάφοι (Μεσόρραχη Σητείας, Λιβάρι Σκιαδί) στην περιοχή. Ωστόσο, ο τάφος της Μυρσίνης ξεχωρίζει, σε σύγκριση με τους άλλους δύο θολωτούς, καθώς είναι ο μακροβιότερος και μάλιστα με συνεχή χρήση, έχοντας μία σχεδόν παράλληλη ζωή με τους περισσότερους θολωτούς τάφους της νότιας κεντρικής Κρήτης. Επιπρόσθετοι λόγοι που καθιστούν τον θολωτό τάφο της Μυρσίνης ένα ενδιαφέρον παράδειγμα είναι ότι βρέθηκε ασύλητος και τα αρχιτεκτονικά του κατάλοιπα διατηρούνταν σε ικανοποιητικό βαθμό.

Στην παρούσα ανακοίνωση θα παρουσιαστούν τα συμπεράσματα που προέκυψαν από τη μελέτη του ταφικού συνόλου της Μυρσίνης. Έμφαση θα δοθεί στην εξέλιξη της αρχιτεκτονικής του τάφου, η οποία σε συνδυασμό με τα κινητά ευρήματα του τάφου, αναδεικνύουν τις ταφικές πρακτικές της κοινότητας της Μυρσίνης καθ' όλη την Προανακτορική και την Παλαιοανακτορική περίοδο. Επιπλέον, θα επιχειρηθεί η σκιαγράφηση των βασικών χαρακτηριστικών της κοινότητας που χρησιμοποίησε τον θολωτό τάφο της Μυρσίνης.

Η αρχαιοελληνική αγγειογραφία ως μουσειακό έκθεμα: από το βλέμμα στο νόημα. Βασικά αποτελέσματα

Η αρχαιοελληνική αγγειογραφία είναι συχνό αρχαιολογικό κατάλοιπο και αποτελεί γόνιμη πηγή πληροφοριών για την αρχαιότητα. Η αποκωδικοποίηση, όμως, των εικονιστικών παραστάσεων είναι πρόκληση για τον επισκέπτη του μουσείου. Η διδακτορική διατριβή μου με θέμα «Η Αρχαιοελληνική Αγγειογραφία ως Μουσειακό Έκθεμα: από το Βλέμμα στο Νόημα», που εκπονείται με την επίβλεψη της Επίκουρης Καθηγήτριας Μ. Μούλιου, μελετά το πώς οι επισκέπτες προσλαμβάνουν οπτικά την αγγειογραφία. Η επαφή του επισκέπτη με το έκθεμα διαμορφώνεται από τρεις παράγοντες: το περιβάλλον, το έκθεμα, και τον ίδιο τον επισκέπτη. Επομένως, αρχικά, θα πραγματοποιήσω μία σύντομη επισκόπηση των αποτελεσμάτων της μελέτης μου αντιπροσωπευτικών εκθέσεων κεραμικής με σκοπό να περιγράψω τους παράγοντες που διαμορφώνουν την εμπειρία του επισκέπτη. Ειδικότερα, εξετάζονται οι μόνιμες εκθέσεις στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο στην Αθήνα, το Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης («Σκηνές από την Καθημερινή Ζωή στην Αρχαιότητα»), το Αρχαιολογικό Μουσείο Φλωρεντίας, το Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης Νέας Υόρκης, και η περιοδική έκθεση 'Troy: myth and reality' στο Βρετανικό Μουσείο. Συγκεκριμένα ο τρόπος που ο επισκέπτης προσεγγίζει και ερμηνεύει την αγγειογραφία μελετήθηκε μέσα από έρευνα κοινού που πραγματοποίησα με φυσική παρουσία στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο και το Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης, και ηλεκτρονικό ερωτηματολόγιο το οποίο διαμοίρασα στο διαδίκτυο για την έκθεση 'Troy: myth and reality'. Η εισήγησή μου αφορά στα αποτελέσματα της έρευνας κοινού και κάποια βασικά συμπεράσματα. Τα αποτελέσματα της έρευνας κοινού δείχνουν την επιρροή του διαφορετικού τρόπου προσέγγισης του αγγείου ως εκθέματος στην εμπειρία του επισκέπτη, τι επιθυμεί ο ίδιος από την επαφή του με την τέχνη της αγγειογραφίας, και την εικόνα που διαμορφώνει για το αρχαιοελληνικό παρελθόν.

Η διδακτορική διατριβή υλοποιείται με υποτροφία του ΙΚΥ η οποία χρηματοδοτήθηκε από την Πράξη «ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΥ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΥ ΔΥΝΑΜΙΚΟΥ ΜΕΣΩ ΤΗΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ» από πόρους του ΕΠ «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση», 2014-2020.

c.damanaki@gmail.com

Νέα στοιχεία για την τοπογραφία της βυζαντινής Σάμου κατά τους μεταβατικούς αιώνες

Η εν εξελίξει έρευνα της τοπογραφίας της βυζαντινής Σάμου επικεντρώνεται μεταξύ άλλων σε νέες και παλαιές θέσεις, που αναφέρονται από παλαιότερους συγγραφείς αλλά δεν έχουν τύχει μέχρι σήμερα συστηματικής μελέτης. Ανάμεσά τους, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τρεις θέσεις στην περίμετρο του νησιού, οι οποίες παρουσιάζουν κοινά χαρακτηριστικά και μπορούν να τοποθετηθούν στους λεγόμενους μεταβατικούς αιώνες (7ος-9ος μ.Χ.).

Η θέση Καμάρα βρίσκεται σε φυσικό οροπέδιο με υψόμετρο 150μ., στο ΒΔ άκρο του κόλπου του Βαθέως, επάνω από το Μαλαγάρι. Εδώ εντοπίστηκαν ισχυρά τείχη πάχους 2μ. περίπου, λιθοδομής εν ξηρώ με εσωτερικό γέμισμα από μικρότερους λίθους και χρήση κονιάματος, καθώς και πύργος τετράγωνης διατομής, συμπαγούς κατασκευής. Παρατηρούνται επίσης αγωγοί υδροδότησης και δυο πηγάδια, όλα κατασκευασμένα με χρήση κονιάματος.

Στη Β ακτή του νησιού, στον κάμπο Βουρλιωτών και σε απόσταση 1 χλμ. περίπου από την θάλασσα, βρίσκεται η θέση Πνακά, επάνω σε λόφο ύψους 128μ.. Σώζεται τείχος πάχους κυμαινόμενου μεταξύ 1,5 – 2μ., λιθοδομής εν ξηρώ με εσωτερικό γέμισμα από μικρότερους λίθους. Τμήμα λιθοδομής που έχει καταρρεύσει πιθανώς ανήκε σε πύργο.

Στην παραλία Μάρμαρο στην ΝΔ ακτή εντοπίστηκε φυσική στρωματογραφική τομή με αποθέσεις κεραμικής. Κατά μήκος της παραλίας σώζεται τμηματικά τείχος μικρού πάχους (περίπου 1 – 1,5 μ.). Ο πρόσφατος μεγάλος σεισμός του Οκτωβρίου αποκάλυψε αρχαιότερο τείχος το οποίο κάλυψε ως επένδυση η βυζαντινή φάση. Το τείχος αυτό αποτελείται από ορθογώνιους λίθους με ψευδοϊσόδομο σύστημα τοιχοποιίας.

Με βάση την κεραμική, οι τρεις οχυρωμένες θέσεις χρονολογούνται μεταξύ 7ου και 9ου αιώνα. Δεδομένου ότι κατά την περίοδο αυτή ο αραβικός κίνδυνος ήταν διαρκής, ενδέχεται να συνιστούσαν μια πρώτη γραμμή άμυνας του νησιού.

Θάνατος και (λαϊκή) θρησκεία. Θρησκευτικές απηχήσεις σε ταφικά σύνολα των ελληνιστικών χρόνων.

Στην παρούσα ανακοίνωση παρουσιάζονται οι στόχοι, η μεθοδολογία και τα ερευνητικά ερωτήματα εν εξελίξει έρευνας όπου δημοσιευμένα ταφικά σύνολα των ελληνιστικών χρόνων από τον ελλαδικό χώρο, εξετάζονται σε μια προσπάθεια αναζήτησης επιθανάτιων ανησυχιών ή/και μεταθανάτιων πεποιθήσεων που ενδεχομένως προβάλλονται μέσα από τα ταφικά συμφραζόμενα.

Θρησκευτικές συμπεριφορές και ιδεολογίες πρέπει πάντοτε να συμμορφώνονται με ταυτόσημες ταφικές πρακτικές; Θα μπορούσαν να είναι προσδιοριστικές ταφικών πρακτικών που διαφοροποιούνται ανά κοινωνική ομάδα; Λόγω των κενών που αφήνουν οι γραπτές πηγές και κυρίως λόγω της τάσης μυστικότητας την μυστηριακών θρησκειών επιτρέπεται να συνάγουμε πάντα από την απουσία μαρτυριών και την απουσία του αντίστοιχου φαινομένου; Υπάρχει ομοιογένεια των ταφικών πρακτικών μνημένων στην ίδια παρεμφερή μυστηριακή λατρεία ή εξατομίκευση της ιδεολογίας για το επέκεινα; Σε τί βαθμό τα κτερίσματα αντανakλούν ενδεχόμενες ιδιαίτερες θρησκευτικές πεποιθήσεις του νεκρού ή της κοινωνικής ομάδας στην οποία ανήκει; Ποιές διαδικασίες αποκαλύπτονται σε σχέση την ταφική τελετουργία και την επιλογή των κτερισμάτων, μέσα από τα διαφορετικά σημεία εύρεσής τους στον τάφο;

Εστιάζοντας στα υλικά κατάλοιπα της ταφής και της καθαυτής ταφικής τελετουργικής επιτέλεσης, και αναλύοντας: το τοπίο του θανάτου, την ταφική τυπολογία, την ταφική πρακτική, και τα κτερίσματα, επιχειρείται η θεματική εξέταση του ταφικού τελετουργικού των ελληνιστικών χρόνων, υπό το πρίσμα των θρησκευτικών πεποιθήσεων της περιόδου. Έτσι, θα γίνει δυνατή η αναγνώριση τάσεων, η διαπίστωση αποκλίσεων από το προσδοκώμενο ή αυτό που η επιστημονική κοινότητα θεωρεί δεδομένο ή τετριμμένο, αλλά πάνω από όλα θα καταστεί σαφές πως κατά τους ελληνιστικούς χρόνους επιθανάτιες ανησυχίες και μεταθανάτιες πεποιθήσεις εντυπώνονται στη δομή και οργάνωση των εθιμικών τελετών ταφής ως αναπόσπαστο μέρος τους.

Ανασκαφή χωρίς χώμα: Το αρχείο της Πανεπιστημιακής ανασκαφής στην Καρδάμαινα (αρχαία Αλάσαρνα) της Κω

Από το 1985 το Πανεπιστήμιο Αθηνών διεξάγει συστηματική ανασκαφική έρευνα στην Καρδάμαινα (αρχαία Αλάσαρνα) της Κω, όπου αποκαλύπτονται τουλάχιστον έξι κτήρια ελληνιστικής και ρωμαϊκής εποχής που αποδίδονται στο ιερό του Απόλλωνα Πυθαίου ή Πυθαέως, το σεβασμιότερο ιερό του νησιού, και πλήθος οικιστικών και εργαστηριακών χώρων, καθώς και ένα επιφανές ταφικό μνημείο, του πρώιμου βυζαντινού οικισμού που διαδέχτηκε το ιερό, από τον 4ο αιώνα μ.Χ. μέχρι την αραβική κατάκτηση στα μέσα του 7ου. Η δραστηριότητα της ερευνητικής ομάδας της Καρδάμαινας έχει παραγάγει έναν ικανό όγκο αρχειακού υλικού, που φυλάσσεται στον Τομέα Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης. Με την πρόσφατη συμπλήρωση τριάντα πέντε χρόνων, αποφασίστηκε η υλοποίηση μιας σειράς δράσεων στο αρχείο, ώστε αυτό να αξιοποιηθεί, πέρα από την κυρίως αρχαιολογική έρευνα, τόσο ως μελέτη περίπτωσης μιας ιδιαίτερης αρχειονομικής κατηγορίας όσο και ως συλλογή τεκμηρίων για την ιστορία της Αρχαιολογίας.

Σε αυτή την ανακοίνωση, θα παρουσιαστεί συνοπτικά το αρχειακό υλικό και οι ποικίλες κατηγορίες τεκμηρίων, με αναφορά στις διάφορες αρχειακές ενότητες που προκύπτουν και τα υποστρώματα που απαντούν, και θα επισημανθούν ενδιαφέροντα τεκμήρια, «αρχειακά στιγμιότυπα», ενδεικτικά της ιστορίας της πανεπιστημιακής ανασκαφής. Ακόμη, θα περιγραφούν σύντομα οι δράσεις που έχουν ήδη υλοποιηθεί (όπως η, εξ αφορμής της πρόσφατης πανδημίας, «Ανασκαφή από το σπίτι») και οι δράσεις που σχεδιάζονται, όλες εναρμονισμένες με τον κύριο σκοπό μιας πανεπιστημιακής ανασκαφής, την εκπαίδευση των φοιτητών. Τέλος, με αναφορά και σε καλές πρακτικές άλλων ανασκαφών, θα αναδειχθεί η ιδιαίτερη σημασία της καλλιέργειας αρχειακής συνείδησης στους μελλοντικούς αρχαιολόγους και η δυναμική που τέτοιες προσεγγίσεις μπορούν να προσφέρουν σε ανασκαφές που έχουν ήδη διανύσει μια μακρόχρονη και συνεχόμενη ερευνητική πορεία σε έναν τόπο.

Η αόρατη τέχνη: ρωσικές εικόνες στην Ελλάδα (16ος-19ος αι.)

Η ρωσική θρησκευτική τέχνη ελάχιστα έχει απασχολήσει τους Έλληνες μελετητές της βυζαντινής και μεταβυζαντινής τέχνης. Αντιστοίχως, έργα των ρωσικών εργαστηρίων σπάνια αναδεικνύονται στα ελληνικά μουσεία, και ακόμη σπανιότερα μελετώνται και δημοσιεύονται. Κρίνοντας από την εκκωφαντική απουσία της ρωσικής τέχνης από τις μελέτες, τα μουσεία και τις ακαδημαϊκές σπουδές στην Ελλάδα, εύκολα θα μπορούσε να συμπεράνει κανείς ότι θρησκευτικά έργα ρωσικής προέλευσης σπάνιζαν, ή έστω έπαιζαν έναν πολύ περιφερειακό ρόλο στις θρησκευτικές πρακτικές και το λατρευτικό περιβάλλον του ελληνικού χώρου. Πόσο ακριβής όμως θα ήταν μια τέτοια διαπίστωση;

Ας πάρουμε για παράδειγμα ένα από τα πιο λαμπρά και καλά μελετημένα σύνολα, τις εικόνες της Πάτμου. Δημοσιευμένες με τρόπο υποδειγματικό από τον Μανόλη Χατζηδάκη (Εικόνες της Πάτμου, Αθήνα 1977), 164 εικόνες του 11ου-18ου αι. αντιπροσωπεύουν ποικίλα εργαστήρια των Βαλκανίων, αλλά δεν περιλαμβάνουν ρωσικές εικόνες. Ωστόσο, κάποια στιγμή στη μακρά ιστορία της, η Μονή του Θεολόγου προικίστηκε με εντυπωσιακές ρωσικές εικόνες, οι οποίες μάλιστα τοποθετήθηκαν στο επίκεντρο των λατρευτικών πρακτικών του χώρου, το τέμπλο της μονής, όπου βρίσκονται μέχρι σήμερα.

Εξίσου αόρατη παρέμεινε κατά κανόνα η ρωσική τέχνη και στις μουσειακές συλλογές. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα του Μουσείου Μπενάκη, στο οποίο η συλλογή εικόνων και έργων εκκλησιαστικής τέχνης κατέχει από τη στιγμή της ίδρυσής του κεντρική θέση. Ωστόσο, τα ρωσικά έργα δεν αποτέλεσαν ποτέ αντικείμενο μελέτης, έως το 2017, όταν η έκθεση Θρησκευτική τέχνη από τη Ρωσία στην Ελλάδα, 16ος-19ος αιώνας (επιμ. Γ. Μπόιτσεβα, Α. Δρανδάκη) έδωσε την ευκαιρία να ανασυρθούν από τη λήθη τα ρωσικά έργα του Μουσείου. Τα πολλαπλά επίπεδα υποδοχής, πρόσληψης και διαχείρισης των ρωσικών θρησκευτικών έργων στο ελληνικό περιβάλλον είναι θέματα άρρηκτα συνδεδεμένα με τις μεταβαλλόμενες δυναμικές στις πολιτικές και εκκλησιαστικές σχέσεις ανάμεσα στη Ρωσία και τον ελληνικό ορθόδοξο χώρο. Τα ερωτήματα αυτά συγκροτούν ένα από τα πεδία που θα ερευνηθούν στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού προγράμματος RICONTRANS: Visual Culture, Piety and Propaganda: Transfer and Reception of Russian Religious Art in the Balkans and the Eastern Mediterranean (16th - early 20th c.)- (ERC Consolidator Grant 2018), με κύρια ερευνήτρια την Γιουλιάννα Μπόιτσεβα (ΙΜΣ) και δεύτερο ανάδοχο το Μουσείο Μπενάκη, υπό την ερευνητική ευθύνη της υπογράφουσας.

Τμήμα από το αέτωμα του αρχαϊκού ναού του Διονύσου στην Επίδαυρο: μία πρώτη προσέγγιση

Στο πλαίσιο της μελέτης των γλυπτών από το Ασκληπιείο και την πόλη της Επιδαύρου εντοπίστηκαν στις Αποθήκες του Μουσείου Επιδαύρου δύο συγκολλούμενα θραύσματα που προέρχονται από το κάτω μέρος του κορμού και τα σκέλη ενός ανακλιμένου Σατύρου. Εντελώς τυχαία, όμως, έπεσε στην αντίληψή μας η ύπαρξη μίας κεφαλής με το άνω τμήμα του κορμού ενός Σατύρου που παίζει σύριγγα σε ευρωπαϊκό μουσείο με αναφερόμενη πιθανή προέλευση την Επίδαυρο. Είμαστε σχεδόν βέβαιοι ότι τα θραύσματα αυτά συνανήκουν. Για την επιβεβαίωση αυτού, θα ξεκινήσουν σύντομα επαφές ανάμεσα στο Υπουργείο Πολιτισμού και το Μουσείο αυτό.

Το γλυπτό είναι λαξευμένο σε μέτριας ποιότητας πωρόλιθο και, παρά την κατάσταση διατήρησής του, είναι σαφές ότι ανήκει σε μία αετωματική σύνθεση των ύστερων αρχαϊκών χρόνων, προφανώς από ένα ναό Διονύσου. Πιθανότατα στο ίδιο σύνολο ανήκει και ένα γυναικείο κεφάλι στο ίδιο μουσείο, ανάλογων διαστάσεων, από το ίδιο υλικό και προέλευση, που έχει προταθεί ότι προέρχεται από Σφίγγα ή Νίκη. Δεν σώζονται πολλές ανάλογες αετωματικές συνθέσεις, οπότε η σημασία της για την μελέτη της πόλης της αρχαίας Επιδαύρου είναι σημαντική, καθόσον μάλιστα μόλις τα τελευταία χρόνια άρχισε η συστηματική της έρευνα από το Πανεπιστήμιο Αθηνών.

stylkatakis@arch.uoa.gr

«Ανιχνεύοντας την Ανα-κύκλωση»: ένα ερευνητικό πρόγραμμα του Ε.Κ.Π.Α στην Περιφερειακή Ενότητα Ξάνθης

Τις τελευταίες δεκαετίες παρατηρείται μια διαρκής προτροπή για «πράσινους τρόπους σκέψης», στους οποίους περιλαμβάνεται αφενός μεν η μείωση των απορριμμάτων μέσω της ανακύκλωσης και της επανάχρησης, αφετέρου δε ο επαναπροσδιορισμός των μεθόδων διαχείρισης του φυσικού και ανθρωπογενούς τοπίου και των διαθέσιμων φυσικών πόρων. Αυτές οι πρακτικές χρησιμοποιούνταν διαχρονικά για να επεκτείνουν τη διάρκεια ζωής και χρήσης των αντικειμένων και των τόπων. Οι διαφόρων ειδών 'αποθέτες', το λιώσιμο των γυαλιών και των μεταλλικών αντικειμένων, η χρήση σπολιών στην αρχιτεκτονική, τα πήλινα αγγεία με επισκευές ή/και μετασκευές, εκείνα που χρησιμοποιούνται για να δεχθούν τα σώματα ή τις καύσεις στα νεκροταφεία, αλλά και οι ηθελημένες αποσύρσεις και 'καταστροφές' αντικειμένων καθώς και οι αλλαγές στις χρήσεις του χώρου, είναι φορείς ποικίλων νοημάτων που αντανακλούν την ψυχосύνθεση, την ατομική και συλλογική ταυτότητα, τη μνήμη, τη λατρεία, την ιδεολογία - για να αναφέρω μόνο μερικά από τα ζητήματα που απασχολούν την έρευνα.

Το Ερευνητικό Πρόγραμμα που παρουσιάζω εδώ ως Επιστημονική Υπεύθυνη έχει τον τίτλο *Tracking Re-cycling: Archaeological and Anthropological Survey in the Habitat of Xanthi Region-Thrace (TRAASH, Xanthi-Thrace)*. Υποστηρίζεται από το Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας και Καινοτομίας (ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ.) στο πλαίσιο της Δράσης «1η Προκήρυξη ερευνητικών έργων ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ. για την ενίσχυση των μελών ΔΕΠ και Ερευνητών/τριών και την προμήθεια ερευνητικού εξοπλισμού μεγάλης αξίας» (2020-2022). Συμμετέχει μία διεπιστημονική ομάδα που μελετά τις πολλές και ποικίλες 'ζωές' του υλικού πολιτισμού διαχρονικά στην Π.Ε. Ξάνθης, όπου αφενός μεν ζούσαν και δρούσαν διαφορετικές εθνικές ομάδες κατά την αρχαιότητα (γηγενείς Θράκες, Ίωνες άποικοι, και άλλοι), αφετέρου δε διατηρεί έως σήμερα πολλούς από τους 'παραδοσιακούς' τρόπους ζωής στα ορεινά χωριά της Ροδόπης.

eurydice.kefalidou@gmail.com

Κωνσταντίνος Κοπανιάς

Χετταίοι και Μυκηναίοι στην Κύπρο στα τέλη της ΥΕΧ

Κείμενα από την περίοδο βασιλείας του Tudhaliya IV και του Suppiluliuma II αναφέρουν ότι πραγματοποιήθηκαν δύο χεττιτικές εισβολές στον Κύπρο στα τέλη του 13ου αι. π.Χ. Πρόκειται για μία πολύ περίεργη αναφορά, αφού οι Χετταίοι δεν διέθεταν ναυτικό και καμία ανάλογη ναυτική επιχείρηση δεν μαρτυράται κατά την μακρά ιστορία τους. Στην ανακοίνωση θα εξετασθεί η πιθανότητα συμμετοχής Μυκηναίων, αλλά και πλοίων της Ugarit στις συγκεκριμένες ναυτικές εκστρατείες.

kkopanias@arch.uoa.gr

Κωνσταντίνος Κοπανιάς

Δημήτρης Πλάντζος

ArchaeoCosmos. Ιστορική Γεωγραφία της Μεσογείου και της Εγγύς Ανατολής

Το ερευνητικό πρόγραμμα με τίτλο «ArchaeoCosmos. Ιστορική Γεωγραφία της Μεσογείου και της Εγγύς Ανατολής από την Προϊστορική Εποχή έως και την Ύστερη Αρχαιότητα» υλοποιείται από μέλη του Τομέα Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης, με την συμμετοχή προπτυχιακών και μεταπτυχιακών φοιτητών του Τμήματος. Θα σκιαγραφηθούν τα κύρια χαρακτηριστικά του προγράμματος και θα παρουσιασθεί ο ψηφιακός κόμβος.

kkopanias@arch.uoa.gr

dkplantzos@arch.uoa.gr

Τήνος- Ξώμπουργο 2019-2020. Το Κλασικό κτήριο και το στρώμα καταστροφής με τις επιτύμβιες στήλες

Κατά το 2019 η ανασκαφή συνεχίστηκε στο νεκροταφείο σε επιλεγμένα σημεία του χώρου. Στο δυτικό τμήμα του άνω ανδρήρου η έρευνα επικεντρώθηκε στην αναζήτηση του δυτικού τοίχου του κλασικού κτηρίου, που οριοθετούσε το νεκροταφείο στα βόρεια. Το κτήριο αυτό σώζεται πολύ καλά στο ανατολικό τμήμα του αλλά το δυτικό τμήμα είχε καταστραφεί, πιθανότατα στα μεσαιωνικά ή νεότερα χρόνια, και ο χώρος είχε καλυφθεί με πολλές μικρές πέτρες. Η αναπάντεχη αποκάλυψη στο τετράγωνο Α9 του δυτικού τοίχου του Κλασικού κτηρίου άλλαξε τα δεδομένα για το κτίσμα, το οποίο πλέον αποδεικνύεται εξαιρετικά μεγάλο (20,60μΧ 4,5μ). Πρόκειται για ένα ιδιαίτερο κτήριο με άγνωστη προς το παρόν λειτουργία εντός του νεκροταφείου.

Παράλληλα η ανασκαφή προχώρησε με τον καθαρισμό των ταφικών κατασκευών που πλαισιώναν τη νότια πλευρά του Κλασικού κτηρίου. Η μεγάλη έκπληξη ήταν ένα τεράστιο στρώμα καταστροφής, μπροστά στον δρόμο που οδηγούσε στον οικισμό, το οποίο περιείχε πολλές σπασμένες, σκόπιμα ως φαίνεται, ανάγλυφες επιτύμβιες στήλες του 5ου και του 4ου αι. π.Χ. Ορισμένες από αυτές είναι εξαιρετικά έργα τέχνης και καθώς είναι κατασκευασμένες από τηνιακό μάρμαρο υποδεικνύουν την ύπαρξη τοπικού εργαστηρίου γλυπτικής που ακολουθούσε τα σύγχρονα καλλιτεχνικά ρεύματα κατά την Κλασική περίοδο.

Κατά το 2020 λόγω πανδημίας οι εργασίες επικεντρώθηκαν στη συντήρηση των στηλών από το στρώμα καταστροφής και ιδιαίτερα στη συντήρηση και το στήσιμο στον εκθεσιακό χώρο του μουσείου Τήνου μιας μεγάλης επιτύμβιας στήλης του 4ου αι. π.Χ.. Πρόκειται για έργο εξαιρετικής τέχνης για τη συντήρηση και το στήσιμο του οποίου απαιτήθηκε ειδική τεχνική μελέτη. Η στήλη που εικονίζει έναν αθλητή με σπλεγγίδα, 'παλαιστρίτη', συνοδευόμενο από μικρό παίδα που κρατά πτηνό, αποτελεί σημαντικό κρίκο για τη μελέτη της εξέλιξης της τηνιακής γλυπτικής κατά τα Κλασικά χρόνια.

Ένα ποίημα του Θεοδώρου Προδρόμου στη λατινοκρατούμενη Νάξο: το επίγραμμα στην παράσταση της Αποκαθήλωσης στον ναό του Αγίου Γεωργίου στην Κάτω Ποταμιά

Η έρευνα των τελευταίων ετών έχει αναδείξει τη σημαντική παρουσία των επιγραμμάτων σε έργα μικροτεχνίας και στη μνημειακή ζωγραφική κατά τη μέση και κυρίως την ύστερη βυζαντινή εποχή. Στο μεγάλο αυτό corpus έρχεται να προστεθεί ένα επίγραμμα που εντοπίστηκε πρόσφατα στον τοιχογραφικό διάκοσμο του ναού του Αγίου Γεωργίου στην Κάτω Ποταμιά στη Νάξο (π. 1300-1310).

Η έμμετρη επιγραφή βρίσκεται στην παράσταση της Αποκαθήλωσης στο δυτικό διάχωρο του βόρειου τμήματος της καμάρας του ναού. Γραμμένη με λευκά κεφαλαία και πεζά γράμματα αναπτύσσεται σε εννέα στίχους στο δεξί τμήμα της παράστασης. Το κείμενο έχει ως εξής: ΤΟΛΜΗΡΕ ΝΙΚΌΔιμΕ• ΡΥΨΟΝ / ΤΗΝ σΦΥΡΑΝ ΜΗ σΥΝτριΒΗ / ΤΙ δεσποΤικ(ον) ΌσΤε(ον) Η λαβίς αρ/κει Και τ(ον) (Η)ΛΩΝ ΕΛκ[ε]/τω / Ευ των χειρ(ων) / [μ]ετελΘΕ ΛΟΙΠΟΝ / [τ]ουσ πό/[δ]ας/.

Η επιγραφή ταυτίζεται με το επίγραμμα «Εἰς τὴν ἀποκαθήλωσην» ἀπὸ τὴ συλλογὴ *Τετράστιχα γιὰ τὴν Παλαιὰ καὶ Καινὴ Διαθήκη* που συνέθεσε γιὰ ἐπιλεγμένα χωρία τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης καὶ τῶν τεσσάρων Εὐαγγελίων ὁ πολυγραφότατος ποιητὴς τοῦ 12οῦ αἰῶνα Θεόδωρος Πρόδρομος. Τὸ πλήρες κείμενο τοῦ ἐπιγράμματος, ὅπως ἔχει ἐκδοθεῖ ἀπὸ τὸν Γ. Παπαγιάννη, ἔχει ὡς ἐξῆς : «Τολμηρὲ Νικόδημε, ῥῖψον τὴν σφύραν, μὴ συντριβῆ τι δεσποτικὸν ὀστέον• ἢ λαβὶς ἀρκεῖ καὶ τὸν ἥλον ἐλκέτω• εὖ τῶν χειρῶν• μέτελθε λοιπὸν τοὺς πόδας». Ἡ ναξιακὴ ἐπιγραφή ἀποτελεῖ τὸ πρῶτο σωζόμενο παράδειγμα ἐπιγραφικῆς ἀναπαραγωγῆς τοῦ συγκεκριμένου ἐπιγράμματος καὶ τὴν τέταρτη περίπτωση χρήσης ἐνὸς ποιήματος τοῦ Προδρόμου στὴν τέχνη.

Στὴν παρούσα ἀνακοίνωση θὰ γίνῃ μιὰ πρώτη παρουσίαση τοῦ συγκεκριμένου ἐπιγράμματος καὶ θὰ σχολιαστῇ ἡ λειτουργία τοῦ στὸν ζωγραφικὸ διάκοσμο τοῦ ναξιακοῦ ναοῦ. Θὰ συζητηθοῦν ἐπίσης οἱ συνθήκες που εὐνόησαν τὴν παρουσία τοῦ συγκεκριμένου ποιήματος, ὅπως καὶ τῶν υπόλοιπων ἔμμετρων ἐπιγραφῶν, στὸ καλλιτεχνικὸ περιβάλλον τοῦ νησιοῦ κατὰ τὴν ὕστερη μεσαιωνικὴ ἐποχὴ.

Παναγιώτης Κωνσταντινίδης

Ανάγλυφο με παράσταση εγκοίμησης από το Ασκληπιείο της Επιδαύρου

Τον Ιούνιο του 2009, κατά τη διάρκεια ανασκαφής ενός μικρού νεκροταφείου περίπου είκοσι τάφων στον περίβολο της υστεροβυζαντινής εκκλησίας του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου στη θέση «Παλιό Λιγουριό», βρέθηκε το πρώτο αναθηματικό ανάγλυφο με παράσταση εγκοίμησης από το διάσημο ιερό του Απόλλωνα Μαλεάτα και του Ασκληπιού. Το ανάγλυφο, από πεντελικό μάρμαρο, χρησίμευε ως κάλυμμα μικρού κιβωτιόσχημου τάφου και βρέθηκε σπασμένο σε δύο τμήματα. Μετά από τη σύντομη παρουσίαση αυτού του έως σήμερα αδημοσίετου έργου, στην ανακοίνωση θα γίνει προσπάθεια ερμηνείας της εικονιζόμενης παράστασης, αφενός με βάση τις ευρύτερες γνώσεις μας για τη, χαρακτηριστική της λατρείας του Ασκληπιού, τελετουργία της εγκοίμησης, αλλά και, αφετέρου, με βάση τις γνώσεις μας για τις επιχώριες πρακτικές του ιερού της Επιδαύρου, όπως έχουν εμπλουτιστεί από τα πορίσματα των πρόσφατων ανασκαφικών ερευνών στο ιερό, από τον Τομέα Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του ΕΚΠΑ. Τέλος, το έργο θα ερμηνευτεί υπό το φως του ευρύτερου καλλιτεχνικού κλίματος των αρχών του 4ου αι. π.Χ., αλλά και των καλλιτεχνικών επιρροών και εισαγωγών στο ιερό κατά την ίδια περίοδο ειδικότερα.

Η παρούσα έρευνα συγχρηματοδοτείται από την Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) μέσω του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση», στο πλαίσιο της Πράξης «Ενίσχυση Μεταδιδακτόρων ερευνητών/ερευνητριών - Β΄ Κύκλος» (MIS-5033021), που υλοποιεί το Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών (ΙΚΥ).

panagiotis_konstantinidis@hotmail.com

Λένα Λαμπρινού

Ειρήνη Πέππα-Παπαϊωάννου

Από την μνημειακή αναχρησιμοποίηση των σπολίων στην αναζήτηση των μνημείων: ανασκαφή στο «Διογέναιο Γυμνάσιο»

Το λεγόμενο Υστερορρωμαϊκό ή τείχος μετά τους Ερούλους, έργο περιορισμένης αμυντικής επάρκειας αλλά αναμφισβήτητης μνημειακότητας και αισθητικής, τουλάχιστον σε ορισμένες θέσεις του, όπως προκύπτει από σωζόμενα τμήματα και από λιγοστές αλλά αξιόπιστες σχεδιαστικές αναπαραστάσεις άλλων κατεδαφισμένων, συνιστά ένα σπουδαιότατο αποθετήριο ιστορικών τεκμηρίων και καταλοίπων αρχιτεκτονικής και γλυπτικής τέχνης.

Οι περιπέτειες του ανατολικού σκέλους του τείχους, ιδιαίτερα στην περιοχή του λεγομένου «Διογενείου Γυμνασίου» παρουσιάζουν ενδιαφέρον. Η έρευνα του Τομέα Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης του ΕΚΠΑ από το 2001 και μετά (ανασκαφή και σύνταξη αρχείου διασπάρτων) κατέγραψε πλήθος αποτμημάτων αρχιτεκτονικών μορφών και άλλων λιθίνων σπαραγμάτων.

Από το σύνολο των διασπάρτων επιλέγονται αρχιτεκτονικά μέλη για την παρούσα ανακοίνωση, τα οποία συνιστούν αντικείμενο μιας υπόθεσης εργασίας για την αναζήτηση πατρότητας κτηρίων, τα οποία με τη σειρά τους θα διαμόρφωναν την μνημειακότητα στον πολεοδομικό σχεδιασμό του τμήματος αυτού της πόλης.

lenalamb@hotmai.com

eiri@peppa@arch.uoa.gr

Βασίλειος Λαμπρινουδάκης
Άλκηστις Παπαδημητρίου
Ευάγγελος Καζολιάς
Νικόλαος Κατσαραίος
Αλεξάνδρα Σφυρόερα

Ανασκαφή του προδρομικού κτηρίου της Θόλου στο Ασκληπιείο της Επιδαύρου (2019-2020)

Την τελευταία διετία οι ανασκαφές του Τομέα Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης σε συνεργασία με την Εφορεία Αρχαιοτήτων Αργολίδας στο ιερό του Ασκληπιού στην Επίδαυρο, αποκάλυψαν ένα άγνωστο πρώιμο κτήριο, το οποίο εκτεινόταν στα ανατολικά της Θόλου και εν μέρει (κατά το βορειοδυτικό τμήμα του) κάτω από αυτήν, με ιδιαίτερα αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά.

Το κτήριο διέθετε υπόγεια αίθουσα (πλάτους 3,6 μ., ωφέλιμου ύψους περ. 2,40 μ.) λαξευμένη στον φυσικό βράχο. Οι λιθόκτιστοι τοίχοι της έφεραν κονίαμα βαθυκόκκινου χρώματος. Το δάπεδό της ήταν ψηφιδωτό με γραπτή διακόσμηση μελανού χρώματος. Το 2020 αποκαλύφθηκαν τεκμήρια της κλίμακας καθόδου στο υπόγειο. Οι τοίχοι του αντίστοιχου εμβαδού ισόγειου κτηρίου πρέπει να είχαν λίθινη κρηπίδα και πλίνθινη ανωδομή. Διέθετε περίσταση, οι στύλοι της οποίας ήταν ξύλινοι σε λίθινες βάσεις. Οι εξωτερικές διαστάσεις του κτηρίου είναι 8,20 μ. (πλήρες πλάτος) X 10,20 μ. (ανεσκαμμένο μήκος). Στοιχεία της αρχιτεκτονικής μορφής του οδηγούν στη χρονολόγησή του περί το 600 π.Χ.

Το οικοδόμημα καταστράφηκε ολοσχερώς (αφέθηκε κατά χώραν μόνον το δάπεδο) στις αρχές του 4ου π.Χ. αιώνα, λίγο πριν την ανέγερση της Θόλου. Η τελευταία το διαδέχθηκε χωρικά και λειτουργικά, αποτελώντας τη νέα χθόνια «κατοικία» του Ασκληπιού. Ο υπόγειος χώρος του αρχαϊκού κτηρίου χρησιμοποιήθηκε ως αποθήκη ευλαβικής, όπως μαρτυρούν διαδοχικές πυρές, απόρριψης του άχρηστου οικοδομικού υλικού του ίδιου του κτηρίου, αλλά και άλλων του ιερού που είχαν κατεδαφισθεί στο πλαίσιο της αναμόρφωσης του ιερού με το μεγάλο οικοδομικό πρόγραμμα του 4ου π.Χ. αιώνα. Στο τέλος, πραγματοποιήθηκε μεγάλη τελετουργική πυρά, ενώ στείρα επίχωση σφράγισε την απόθεση.

Το νέο αυτό κτήριο ανατροφοδοτεί τη συζήτηση σχετικά με την έναρξη, τον χαρακτήρα και το τυπικό της λατρείας του Ασκληπιού στην Επίδαυρο, καθώς και σχετικά με τη μορφή και την οργάνωση του χώρου του ιερού κατά την πρώιμη αρχαϊκή εποχή.

labrin@otenet.gr
asfyroera@arch.uoa.gr

Ελένη Μαντζουράνη

Η άγρια πανίδα στην τέχνη της προϊστορικής Κύπρου με αναφορές στο ζωοαρχαιολογικό αρχείο

Στόχος της παρούσας ανακοίνωσης είναι η εξέταση και συζήτηση της απεικόνισης της άγριας πανίδας της Κύπρου στα διάφορα είδη τέχνης στη διάρκεια της μακράς εποχής από τους Προνεολιθικούς χρόνους έως και το τέλος της Υστεροκυπριακής περιόδου. Παρουσιάζονται τέχνηρα και παραστάσεις από την κεραμική, την ειδωλοπλαστική, την μεταλλοτεχνία, χρυσοχοΐα, ελεφαντουργία, σφραγιδογλυφία κ.ά. ανά χρονολογική περίοδο. Παράλληλα, γίνεται αναφορά στα ζωοαρχαιολογικά κατάλοιπα και επιχειρείται η πιθανή ταύτισή τους με όσα άγρια ζώα εμφανίζονται στην τέχνη. Παρατηρείται μία τομή στην ύστερη Χαλκοκρατία σε σχέση με όλες τις προηγούμενες περιόδους. Τέλος, διερευνάται η σημασία τέτοιων απεικονίσεων και ο ενδεχόμενος συμβολισμός τους για τις κοινωνίες της Κύπρου.

emantzou@arch.uoa.gr

Νικόλαος Μαστροχρήστος

Σχόλια σε μια τοιχογραφία του διακόσμου του Αγίου Νικολάου στο Φουντουκλί Ρόδου (1497/8): Ο άγιος Γεώργιος ο ΚΟΡΑΙ ο Διασορίτης

Ο ναός του Αγίου Νικολάου στο Φουντουκλί βρίσκεται στις υπώρειες του όρους Προφήτης Ηλίας, σε απόσταση τριών περίπου χιλιομέτρων από τα χωριά Διμουλιά και Ελεούσα της κεντρικής Ρόδου, σε θέση κατάφυτη από πεύκα, πλατάνια και ελιές. Η τετράκοχη εκκλησία, σύμφωνα με επιγραφή, χρονολογείται στα 1497/8. Κτήτορές της ήταν ο πανσέβαστος λογοθέτης κυρ Νικόλαος Βαρδοάνης και η σύζυγός του, Ευδοκία Στρευ(β)λού. Ο ιδιαίτερης καλλιτεχνικής αξίας τοιχογραφικός της διάκοσμος, ο οποίος έχει υποστεί εκτεταμένες επιζωγραφήσεις κατά την περίοδο του μεσοπολέμου, απαρτίζεται από πλήρη χριστολογικό κύκλο και τους σημαντικότερους ιαματικούς, στρατιωτικούς και αγίους ασκητές, καθώς και αγίες γυναίκες. Στην δυτική κόγχη δεσπόζουν οι, μοναδικής σύλληψης, μνημειακών διαστάσεων πίνακες της οικογένειας των χορηγών· αριστερά ο γηραιός Βαρδοάνης συμβαστάζει με την συμβία του και προσφέρει στον Χριστό ομοίωμα του ναού και δεξιά, σε παραδεισίο τοπίο, τα τρία κεκοιμημένα τέκνα τους, η Μαρία, ο Γεώργιος και ο Μιχαήλ. Ο θάνατος των παιδιών προήλθε κατά την διάρκεια της επιδημίας πανώλης που έπληξε την Ρόδο την χρονιά εκείνη, γνωστή από το ποίημα του Εμμανουήλ Λιμενίτη ή Γεωργιλλά Τὸ θανατικὸν τῆς Ρόδου.

Στην κάτω ζώνη της νότιας κόγχης, δυτικά της θύρας, παριστάνεται έφιππος και θαλασσοπεράτης ο άγιος Γεώργιος. Στην παρούσα ανακοίνωση θα αναλυθούν τα ιδιαίτερα εικονογραφικά στοιχεία του εξαιρετικά δημοφιλούς αγίου και η θέση του στο εικονογραφικό πρόγραμμα. Παράλληλα, έμφαση θα δοθεί στις ιαματικές του ιδιότητες (κατά της πανώλης), αλλά και την τοπική διάσταση της λατρείας του βάσει των επιθέτων του.

nikosmastroxristos@yahoo.gr

Ευθυμία Μαυρομιχάλη

Η «παροιμία» των Αμερικανίδων γλυπτριών στη Ρώμη (1850-1876). Η ηγετική φυσιογνωμία της Harriet Hosmer (1830-1908)

Η ανακοίνωση παρουσιάζει συνοπτικά τη δράση των Αμερικανίδων γλυπτριών του Νεοκλασικισμού στη Ρώμη (1850-1876). Οι γλύπτριες αυτές ωρίμασαν στο κοινωνικό, πολιτισμικό και πολιτικό κλίμα, όπως διαμορφώθηκε από τις αρχές του φεμινιστικού κινήματος στην Αμερική γύρω στα μέσα του 19ου αιώνα και προώθησε τις γυναικείες επιδιώξεις και στον επαγγελματικό στίβο. Οι Αμερικανίδες γλύπτριες που εγκαταστάθηκαν και εργάστηκαν στη Ρώμη, κυρίως από το 1850-1876, οι πρώτες επαγγελματίες γλύπτριες, αποτελούν υποδείγματα του νέου τύπου μοντέρνας γυναίκας για την εποχή τους, με σημείο αναφοράς το αντίστοιχο πνευματικό περιβάλλον στη Βοστώνη και στην περίφημη Lenox Academy στα Berkshires της Μασσαχουσέτης. Η ανακοίνωση θα εστιάσει κυρίως στην ηγετική προσωπικότητα της Harriet Hosmer (1830-1908), η οποία διέθετε ένα από τα μεγαλύτερα εργαστήρια νεοκλασικιστικής γλυπτικής στη Ρώμη. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει συγκεκριμένη θεματολογία της γλυπτικής της, που αφορά εμβληματικές γυναικείες φυσιογνωμίες της μυθολογίας και της ιστορίας η επιλογή των οποίων αντανάκλα και υπηρετεί τις φεμινιστικές ιδέες της Hosmer.

effiemauro@arch.uoa.gr

Νέες ταυτίσεις στο δυτικό αέτωμα του Παρθενώνα: η περίπτωση των μορφών P, Q και R

Ο Πausanias (1.24.5) είναι ο πρώτος που περιγράφει τη σκηνή του δυτικού αετώματος του Παρθενώνα, ταυτίζοντάς την με το επεισόδιο της έριδος μεταξύ Αθηνάς και Ποσειδώνος για την κυριότητα της πόλης των Αθηνών. Ο βομβαρδισμός του Παρθενώνα από τον Μοροζίνι, το 1687, προξένησε μαζική και μη αναστρέψιμη καταστροφή στη συντριπτική πλειοψηφία των γλυπτών του δυτικού αετώματος, αφήνοντας σε καλή κατάσταση μόνο τις μορφές A, B και C. Η σχεδιαστική αποτύπωση των γλυπτών από τον “Nointel Artist” — ταυτιζόμενο, από κάποιους μελετητές, με τον Jacques Carrey — το 1674, μας επιτρέπει μία ασφαλή ανασύσταση της σκηνής. Αν και υπάρχει μία γενική ομοφωνία μεταξύ των ερευνητών σχετικά με την ταύτιση των απεικονιζόμενων θεϊκών μορφών του δυτικού αετώματος, παρατηρείται διχογνωμία σχετικά με τις ταυτίσεις των ηρωικών μορφών.

Μέχρι πρότινος, οι μορφές P, Q και R ταυτίζονταν από τους μελετητές με την Ωρείθυια και τους υιούς της, του Βορέαδες, Ζήτη και Κάλαϊ. Εφαρμόζοντας μία διεπιστημονική προσέγγιση, λαμβάνοντας υπ’ όψιν τις φιλολογικές, εικονογραφικές και τοπογραφικές μαρτυρίες — σε συνάρτηση με το ιστορικό και ιδεολογικό πλαίσιο της κλασικής περιόδου — η ανακοίνωσή μου θα επιχειρήσει να προτείνει μία νέα και πρωτότυπη ταύτιση των μορφών P, Q και R από το δυτικό αέτωμα του Παρθενώνα.

Το μνημείο της Ρωμαϊκής Αγοράς των Δελφών: αρχιτεκτονική και λειτουργία

Η λεγόμενη Ρωμαϊκή Αγορά των Δελφών αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα και καλύτερα διατηρημένα κτήρια της ύστερης ρωμαϊκής και πρωτοβυζαντινής περιόδου στους Δελφούς. Διαμορφωμένη μπροστά από την κύρια είσοδο του ιερού του Απόλλωνα, η Ρωμαϊκή Αγορά συγκροτείται από μία μνημειώδη πλακόστρωτη και περίστυλη πλατεία, μορφή που οδήγησε στην παραδοσιακή ερμηνεία του χώρου ως αγορά. Το καλύτερα διατηρημένο τμήμα της Αγοράς, το βόρειο, σώζει κατά χώραν τόσο τον στυλοβάτη της βόρειας κιονοστοιχίας – η οποία έχει μερικώς ανασυλωθεί – όσο και τα διαμερίσματα που ανοίγονται στο πίσω μέρος της στοάς. Το μνημείο ήρθε στο φώς κατά τη διάρκεια της «Μεγάλης Ανασκαφής» των Δελφών και πιο συγκεκριμένα, μεταξύ των ετών 1894 και 1896. Ωστόσο, συστηματικότερη μελέτη του μνημείου πραγματοποιήθηκε κατά τη δεκαετία του 1990 χάρις στις έρευνες των V. Déroche και Πλ. Πετρίδη. Οι τελευταίες αυτές μελέτες συνέβαλαν στην σχετική χρονολόγηση του μνημείου: η ορατή σήμερα κατασκευή ανήκει στα μέσα του 4ου αιώνα μ.Χ., ενώ η αρχική οικοδομική φάση πρέπει να αναζητηθεί στην ύστερη ρωμαϊκή περίοδο (2ος-3ος αιώνας).

Η μακρά διάρκεια λειτουργίας του μνημείου καθώς και ο συσχετισμός του τόσο με το ιερό του Απόλλωνα όσο και με την πόλη των Δελφών, του κληροδότησε αφενός πλήθος σημαντικών μετατροπών στην αρχιτεκτονική και τη λειτουργία του και αφετέρου, τον χαρακτήρα ενός μνημείου-μάρτυρα για την εξέλιξη του χώρου των Δελφών στην ύστερη ρωμαϊκή και πρωτοβυζαντινή εποχή. Ο ιδιαίτερος αυτός χαρακτήρας βρίσκεται στο επίκεντρο της παρούσας διατριβής που επιδιώκει μέσα από μια πλήρη θεώρηση της αρχιτεκτονικής εξέλιξης του μνημείου να συμβάλει στην αποσαφήνιση της χρονολόγησης, των λειτουργιών και του ρόλου της Ρωμαϊκής Αγοράς μέσα στο πλαίσιο της ρωμαϊκής και πρωτοβυζαντινής πόλης των Δελφών.

Το Μουσείο Μέσα Μου: ένα πρωτότυπο συμμετοχικό πρότζεκτ κοινωνικο-πολιτιστικής σύνδεσης σε μια περίοδο φυσικής αποστασιοποίησης

Πώς μια παγκόσμια υγειονομική κρίση μπορεί να καταστεί ο καταλύτης για την δημιουργία ενός πρωτότυπου κοινωνικο-πολιτιστικού πρότζεκτ με το μουσείο ως βασικό πλαίσιο αναφοράς και προσφοράς εργαλείων νοηματοδότησης και ενσυναίσθησης για την κατανόηση προσωπικών και συλλογικών ταυτοτήτων, πολιτιστικών εμπειριών αλλά και της ίδιας της ζωής; Πώς μπορεί μια συμμετοχική κοινοτική πρωτοβουλία να ενισχύει την ιδέα και αξία του μουσείου ως πεδίου έμπνευσης και σύνδεσης που μας αφορά όλους, προσφέροντας ανθρωπο-κεντρικούς τρόπους για την αντιμετώπιση της αναγκαστικής φυσικής αποστασιοποίησης;

Με αφορμή την πανδημία αλλά εφόρμηση ευρύτερη για την κατάδειξη του κοινωνικού και «θεραπευτικού» ρόλου που μπορεί να έχουν τα μουσεία, μια μικρή ομάδα επαγγελματιών του πολιτισμού (με επικεφαλής την γράφουσα) ανέπτυξε την ιδέα δημιουργίας ενός διαφορετικού μουσείου στο Διαδίκτυο, Το Μουσείο Μέσα Μου (The Museum Inside Me). Με δεδομένο ότι ο εγκλεισμός στο σπίτι μάς στερεί μία νέα επίσκεψη, μία μουσειακή εμπειρία για έμπνευση και ψυχαγωγία και με στέρεη την πεποίθηση ότι τα μουσεία μας βοηθούν να ανακαλύπτουμε τον κόσμο γύρω μας μέσα από τις συλλογές και τις ιστορίες τους, οι εμπνευστές της πρωτοβουλίας απηύθυναν δημόσια πρόσκληση στους χρήστες των κοινωνικών δικτύων για την συν-δημιουργία ενός online μουσείου θετικών σκέψεων, δηλώνοντας παράλληλα ότι τα μουσεία παραμένουν ανοιχτά μέσα μας.

Η παρούσα ανακοίνωση θα συνοψίσει τις αρχές και αξίες του πρότζεκτ, τα πρακτικά βήματα για την δημιουργία του, το περιεχόμενο του υλικού και τις δράσεις του Μουσείου Μέσα Μου καθώς και το κοινωνικό του αποτύπωμα, ενώ παράλληλα θα ανιχνεύσει τις δυνατότητες του για την ενίσχυση της δημόσιας εικόνας του μουσείου ως «τρίτου χώρου» για την έκφραση ιδεών και αφήγηση ιστοριών στην κοινωνία.

Τα μυστικά της στρωματογραφίας σε ένα από τα παρόδια νεκροταφεία της Αρχαίας Σικυώνας

Τις δεκαετίες του 1960 και του 1970 κατά τη διάρκεια σωστικών ανασκαφών στην Αρχαία Σικυώνα αποκαλύφθηκαν τμήματα ενός παρόδιου νεκροταφείου με χρήση από την αρχαϊκή περίοδο έως και τους πρώιμους χρόνους της ρωμαϊοκρατίας. Εντοπίστηκαν κυρίως λακκοειδείς τάφοι, αλλά μόνο σε ελάχιστες περιπτώσεις διατηρήθηκε ο τρόπος κάλυψής τους, λόγω της επαναλαμβανόμενης χρήσης του νεκροταφείου. Βρέθηκαν, επίσης, ταφές σε κιβωτιόσχημους τάφους, σε λίθινες λάρνακες και σε δύο ταφικά μνημεία. Τέλος, σε τμήμα του νεκροταφείου διατηρήθηκαν κατά χώραν λίθινα σήματα τάφων και υπολείμματα ταφικών περιβόλων.

Κατά την πρόσφατη μελέτη του ανασκαφικού υλικού προέκυψε μία πλήρης τυπολογική εξέλιξη της τοπικής κεραμικής και κοροπλαστικής παραγωγής από τον 7ο αι. π.Χ. έως και τον 1ο αι. μ.Χ. Παράλληλα, επανεξετάστηκε η στρωματογραφία, ώστε να αποτυπωθεί με τη βέλτιστη δυνατή σαφήνεια η διαδοχή των φάσεων χρήσης του νεκροταφείου. Η συγκεκριμένη εργασία κρίθηκε επιβεβλημένη εξαιτίας της παρατήρησης ότι σε ορισμένα σημεία, όπου τα ανώτερα ανασκαφικά στρώματα παρέμειναν αδιατάρακτα, υπήρχαν σύνολα αγγείων ίδιας χρονολόγησης με κτερίσματα, προερχόμενα από τάφους που εντοπίστηκαν σε μεγαλύτερο βάθος. Η διαπίστωση αυτή ενισχύθηκε ανά περίπτωση από τη σύνδεση των συγκεκριμένων συστάδων αγγείων (ή και ειδωλίων) της ανώτερης στρωματογραφίας με τα κατά χώραν διατηρημένα ταφικά σήματα. Από τη συνδυαστική μελέτη όλων των δεδομένων και την προσεκτική εξέταση των σχεδιαστικών και φωτογραφικών τεκμηρίων διατυπώθηκαν αρκετά ασφαλή συμπεράσματα και δημιουργήθηκε ένα νέο πεδίο συζήτησης σχετικά με τις τελετουργίες που πραγματοποιούνταν στη Σικυώνα μετά το πέρας της ταφής.

Ο ζωγράφος Φίλιππος Γουλ και η μνημειακή ζωγραφική στην Κύπρο περί το 1500

Στην Κύπρο του τέλους του 15ου αι., εποχή μετάβασης από το μεσαιωνικό βασίλειο των Λουζινιάν στη Βενετική κυριαρχία του νησιού, η αναγέννηση της κυπριακής εκκλησιαστικής ζωγραφικής γίνεται φανερή μέσα από το πλήθος των διασωθέντων τοιχογραφημένων μνημείων. Τα κυπριακά ζωγραφικά συνεργεία που δραστηριοποιούνται αυτή την περίοδο συνεχίζουν σε πιο απλοϊκή εκδοχή την παλαιολόγια ζωγραφική παράδοση, επιλέγοντας παράλληλα στοιχεία από τη γοθική και αργότερα την αναγεννησιακή τέχνη. Την εποχή αυτή στην περιοχή του Τροόδους δραστηριοποιείται ο ζωγράφος φορητών εικόνων και τοιχογραφιών Φίλιππος Γουλ. Ο αραβοσυριακής, πιθανότατα, καταγωγής ζωγράφος έχει διακοσμήσει, σύμφωνα με τις σχετικές σωζόμενες επιγραφές, δύο ναούς στην Κύπρο: τον Άγιο Μάμα στον Λουβαρά (1495) και τον Τίμιο Σταυρό στο Αγιασμάτι Πλατανιστάσας (1494 ή 1505). Στον ίδιο ζωγράφο έχει επίσης αποδοθεί η ιστόρηση του ναού της Μεταμόρφωσης του Σωτήρα στο Παλαιχώρι (αρχές 16ου αι.) και του Τιμίου Σταυρού Κυπερούντας (1526). Ο ζωγράφος συνθέτει με χαρακτηριστική ευκολία τη βυζαντινή παράδοση με τη δυτική τέχνη. Ο εκλεκτισμός αυτός, σε θέματα εικονογραφίας και τεχνικής, τον οδηγεί στη δημιουργία ενός πρωτότυπου, προσωπικού, ζωγραφικού ύφους, το οποίο ολοκληρώνεται με την επιδέξια διαχείριση του χρώματος. Το μικτό αυτό ζωγραφικό ιδίωμα αποτελεί έναν ακόμη τρόπο εικαστικής έκφρασης που απαντά στις αισθητικές προτιμήσεις των κατοίκων των ορεινών περιοχών της Κύπρου και εξελίσσεται κατά τον 16ο αι. σε αυτό που αποκαλείται κυπροαναγεννησιακή ζωγραφική.

Η πρωτοβυζαντινή μαγειρική κεραμική από την έπαυλη DOM5 στο Λιμένα της Θάσου

Η Θάσος, ένα από τα μεγαλύτερα νησιά του ελληνικού χώρου, παρουσιάζει μακρά διάρκεια ζωής μέσα τους αιώνες. Κατά τη διάρκεια της Ύστερης Αρχαιότητας είναι μία μικρή επαρχιακή πόλη, η οποία ωστόσο κοσμείται με σπουδαία θρησκευτικά και πολυτελή κοσμικά κτήρια. Ένα από αυτά είναι η έπαυλη DOM5, μία από τις μεγαλύτερες πρωτοβυζαντινές επαύλεις του ελλαδικού χώρου. Η έπαυλη αυτή κατασκευάστηκε στον 5ο αιώνα και βρίσκεται στο κέντρο του αστικού ιστού. Η κάτοψή της ακολουθεί τον συνήθη τύπο της περίστυλης αυλής με περιμετρικούς χώρους οργανωμένους σε πτέρυγες. Επίσης, οι ανασκαφές της έφεραν στο φως τεράστιες ποσότητες κινητών ευρημάτων, το μεγαλύτερο μέρος των οποίων εντοπίστηκε στους αποθέτες της τελευταίας φάσης χρήσης της. Ανάμεσα στα κινητά ευρήματα, συγκαταλέγεται πλήθος κεραμικών οστράκων και τμημάτων αγγείων, τα οποία αντιπροσωπεύουν όλες τις κατηγορίες κεραμικής. Αναφορικά με τα μαγειρικά σκεύη, είναι δυνατόν να διακριθούν δύο υπό-κατηγορίες: τα κλειστά (χύτρες, μονόχυτρα και βραστήρες ή πρόχοι με μαγειρικό πηλό) και τα ανοικτά (λοπάδες, πινάκια όπτησης και τάγηννα). Από τα προαναφερθέντα σχήματα, οι χύτρες αποτελούν την πολυπληθέστερη ομάδα του υλικού και αποτελούνται από αρκετούς τύπους. Στόχος της παρουσίασης είναι η εξέταση των μαγειρικών αγγείων από την πρωτοβυζαντινή οικία, ως προς την τυπολογία, τη σύσταση της κεραμικής ύλης και την τεχνική κατασκευής τους, συνυπολογίζοντας τις πληροφορίες που προσφέρει η στρωματογραφία.

ellieb@hotmail.gr

Η διδασκαλία της αρχαιολογίας στο ΕΚΠΑ τα πρώτα τριάντα χρόνια λειτουργίας του (1837-1867)

Το 1837 ιδρύθηκε στην πρωτεύουσα του νεοσύστατου ελληνικού κράτους το πρώτο ίδρυμα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στη χώρα, το τότε επονομαζόμενο Οθώνειο Πανεπιστήμιο. Με το βασιλικό διάταγμα της 22 Απριλίου 1837 ορίστηκαν οι σχολές του Πανεπιστημίου καθώς και οι έδρες κάθε σχολής. Μια από τις έδρες της Φιλοσοφικής Σχολής ήταν και αυτή της αρχαιολογίας την οποία ανέλαβε μέχρι το 1843 ο Γερμανός πρώην γενικός έφορος αρχαιοτήτων Ludwig Ross. Την έδρα της αρχαιολογίας ανέλαβε στη συνέχεια ο Φαναριώτης λόγιος Αλέξανδρος Ρίζος Ραγκαβής την οποία διατήρησε για 23 χρόνια μέχρι το 1867 ενώ για μερικά χρόνια παράλληλα με το Ραγκαβή αρχαιολογικά μαθήματα παρέδωσε ως υφηγητής ο αρχαιολόγος Πέτρος Περβάνογλου. Ακόμη κατά τη διάρκεια αυτής της τριακονταετίας δίδαξαν φιλολογικά μαθήματα στο Πανεπιστήμιο άνθρωποι στενά συνδεδεμένοι με τις απαρχές της ελληνικής αρχαιολογίας όπως ο Στέφανος Κουμανούδης, ο Ευθύμιος Καστόρχης και ο Αθανάσιος Ρουσόπουλος. Όλες αυτές οι προσωπικότητες καθόρισαν τις αρχαιολογικές σπουδές στο Πανεπιστήμιο σε μια εποχή που η επιστήμη της αρχαιολογίας όπως τη γνωρίζουμε σήμερα βρισκόταν ακόμη υπό διαμόρφωση.

Στην παρούσα ανακοίνωση παρουσιάζεται το περιεχόμενο και οι μέθοδοι διδασκαλίας της αρχαιολογίας στο ΕΚΠΑ κατά την πρώτη τριακονταετία λειτουργίας του. Το θέμα αυτό προσεγγίζεται μέσω της δράσης των τότε διδασκόντων της αρχαιολογίας στο Πανεπιστήμιο με γνώμονα το επιστημολογικό πλαίσιο στο οποίο εντάχθηκε η υπό διαμόρφωση επιστήμη της αρχαιολογίας. Τα δεδομένα που παρουσιάζονται προέκυψαν από εν εξελίξει διδακτορική έρευνα σε πρωτογενές αρχειακό υλικό από το Ιστορικό Αρχείο του Πανεπιστημίου Αθηνών. Το υλικό αυτό περιλαμβάνει προγράμματα σπουδών, πρακτικά συνεδριάσεων, πρυτανικούς λόγους, έντυπα και διοικητικά έγγραφα του Πανεπιστημίου εντός των οποίων εντοπίζονται και πληροφορίες σχετικά με τη διδασκαλία της αρχαιολογίας.

Η βυζαντινή Βρύα. Προς μια ανασύνθεση της ταυτότητας του οικισμού

Η παρούσα ανακοίνωση επικεντρώνεται στη συνεξέταση του οικιστικού αναπτύγματος της βυζαντινής Βρύας στα δυτικά παράλια της Χερσονήσου της Χαλκιδικής και των μοτίβων εγκατοίκησης της περιβάλλουσας υπαίθρου του οικισμού.

Η Βρύα των βυζαντινών χρόνων ήταν μια παράκτια θέση με υβριδικό χαρακτήρα που συνδύαζε αγροτικές και αστικές λειτουργίες. Διέθετε μνημειακή αρχιτεκτονική, τουλάχιστον μέχρι τον 10ο αιώνα, είχε επιβεβαιωμένη και προφανή ευμάρεια και βρισκόταν στο κέντρο ενός ευρύτερου δικτύου μεταφορών. Σε τοπικό επίπεδο, λειτουργούσε σαν κέντρο τοπικών αγορών, βιοτεχνικής παραγωγής και εμπορίου. Ένα δίκτυο από εύρωστα αγροτικά χωριά συνδεόταν με τον οικισμό που λειτουργούσε ως σύνδεσμος ανάμεσα στις τοπικές κοινότητες παραγωγής και στα μεγάλα κέντρα διανομής (Θεσσαλονίκη, Άθως).

Σκοπός της παρουσίασης είναι, μέσα από τη συγκριτική μελέτη των κειμενικών αναφορών με την ιστορική γεωγραφία και τα αρχαιολογικά τεκμήρια να αποσαφηνιστεί ο χαρακτήρας της Βρύας ως αυτόνομης και ανεξάρτητης μονάδας, στο πλαίσιο του μικροσυστήματος της υπαίθρου της αλλά και του μεγαλύτερου πλαισίου με τη μητρόπολη Θεσσαλονίκη και την Πρωτεύουσα του βυζαντινού κράτους και να διερευνηθεί η λειτουργική υπόσταση του οικισμού σε επίπεδο θεσμικής λειτουργίας, εσωτερικής οργάνωσης και πρόσληψης της ταυτότητας του από τους ίδιους τους κατοίκους του αλλά και από τους ανθρώπους της εποχής.

Η επισκόπηση των μεταβολών του οικιστικού αναπτύγματος της βυζαντινής Βρύας, όπως αυτές αποτυπώνονται στις πηγές και ιχνηλατούνται στα αρχαιολογικά κατάλοιπα, μολονότι πρόκειται για περιφερειακό οικισμό, μπορεί να συμβάλει στη συζήτηση για την πολυσημία της ορολογίας σε σχέση με την οικιστική διαβάθμιση καθώς και στην διερεύνηση των συντελεστών ανάπτυξης ή υπανάπτυξης ενός τόπου. Κοντολογίς, να συμβάλει στην ανάδειξη και στην αξιολόγηση της ιδιοτυπίας του εκάστοτε οικιστικού πλέγματος σε σχέση και αναφορά με την χωρική εξέλιξη και την ιστορική συγκυρία.

Αθηνά Νικολοπούλου

Ελένη Φιλιππάκη

Αρχαιομετρικές αναλύσεις μετάλλινων αντικειμένων από την περιοχή Μέση-Γλυφάδα του Ν. Ροδόπης: προκαταρκτικά αποτελέσματα

Στη θαλάσσια περιοχή ανάμεσα στις κοινότητες Μέση και Γλυφάδα του Ν. Ροδόπης, εντοπίστηκε το 2008 από ιδιώτη, αρχαιολογικός θησαυρός αποτελούμενος ως επί το πλείστον από μετάλλινα αντικείμενα. Κλιμάκιο της Εφορείας Ενάλιων Αρχαιοτήτων υπό τον αρχαιολόγο Γ. Κουτσουφλάκη μετέβη στην περιοχή από όπου συνέλεξε συνολικά 136 ευρήματα. Πιο συγκεκριμένα, 115 από αυτά ανήκουν στην ομάδα των εργαλείων κρούσης και στον τύπο των πελέκων, 19 στην κατηγορία των μαζών/ταλάντων, ενώ βρέθηκαν δυο βάσεις χειροποίητων αγγείων, τα οποία χρονολογούνται κατά την Πρωτοελλαδική περίοδο, δίνοντας με αυτό τον τρόπο μια έμμεση χρονολόγηση για το συγκεκριμένο αρχαιολογικό υλικό.

Από τα συνολικά 134 μετάλλινα αντικείμενα, πραγματοποιήθηκαν αναλύσεις σε 64 από αυτά με τη μη καταστρεπτική μέθοδο ΧRF. Οι μετρήσεις έλαβαν χώρα στην έδρα της Εφορείας Εναλίων Αρχαιοτήτων, στο Εργαστήριο Συντήρησης, όπου μεταφέρθηκε η φορητή διάταξη ΧRF του Εργαστηρίου Παλαιοπεριβάλλοντος και Αρχαίων Μεταλλικών Δομών του Ινστιτούτου Νανοεπιστήμης και Νανοτεχνολογίας του Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. «Δημόκριτος», υπό την καθοδήγηση της κ. Ε. Φιλιππάκη. Τα αποτελέσματα των αναλύσεων έδειξαν ότι όλα τα αντικείμενα στα οποία πραγματοποιήθηκαν οι μετρήσεις είναι κατασκευασμένα από το ίδιο κράμα. Προκειμένου να εξαχθούν περαιτέρω συμπεράσματα για τα εν λόγω αντικείμενα και συγκεκριμένα για την αναλογία των συστατικών στοιχείων από τα οποία έχουν κατασκευαστεί, καθώς και την τεχνολογία κατασκευής τους, πραγματοποιήθηκε δειγματοληψία σε 32 αντικείμενα. Τα δείγματα μεταφέρθηκαν στο εργαστήριο του Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. «Δημόκριτος», όπου και ξεκίνησε η εφαρμογή των ενδεικνυόμενων αρχαιομετρικών μεθόδων ανάλυσης (SEM κ.ά.).

Σκοπός αυτής της ανακοίνωσης, είναι η σύντομη παρουσίαση των μέχρι τώρα αποτελεσμάτων των αρχαιομετρικών αναλύσεων που έχουν διενεργηθεί, με στόχο την ανασύνθεση της μεταλλουργίας της ΠΕΧ στην περιοχή του Ν. Ροδόπης και της βορείου Ελλάδος γενικότερα.

anikolop@arch.uoa.gr

e.filippaki@inn.demokritos.gr

Λυδία Παλαιοκρασσά-Κόπιτσα

Γιώργος Πάλλης

Η ανασκαφή Παλαιόπολης Άνδρου κατά τη διετία 2019-2020

Η ανασκαφή του Τομέα Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης του ΕΚΠΑ στο χώρο της αγοράς της αρχαίας Άνδρου, στη σημερινή Παλαιόπολη, έχει αποκαλύψει σε δύο άνδρα τμήματα έντεκα κτηρίων και τεσσάρων δρόμων, που χρονολογούνται από τον 4ο αιώνα π.Χ. έως τον 7ο αιώνα μ.Χ. Τα αρχαιότερα κινητά ευρήματα από την περιοχή ανάγονται τουλάχιστον στην Πρώιμη εποχή του Χαλκού, ενώ τα υστερότερα στο πρώτο μισό του 7ου αι. μ.Χ. Τα ευρήματα πληθαίνουν από τους ύστερους Γεωμετρικούς χρόνους, οπότε ιδρύθηκε πιθανότατα η πόλη, περί το 700 π.Χ.

Η έρευνα τα δύο τελευταία χρόνια ουσιαστικά περιορίστηκε στην ανασκαφική περίοδο του 2019, εφόσον το 2020, λόγω της πανδημίας, οι εργασίες διήρκεσαν μόνο μια εβδομάδα. Τα αποτελέσματα, όμως, είχαν μεγάλο ενδιαφέρον, καθώς στο άνω άνδρα, κάτω από την στοά Γ, του 2ου αιώνα π.Χ., αποκαλύφθηκε νέο κτήριο, που χρονολογήθηκε στον 4ο αιώνα π.Χ. Η κεραμική από το χώρο έδωσε στοιχεία για τη χρήση του από τους Προϊστορικούς χρόνους και εξής και για τη χρήση του κτηρίου, που μαρτυρούν λατρευτική δραστηριότητα και τέλεση τελετουργικών γευμάτων, καθώς βρέθηκαν σκύφοι μικρού μεγέθους 5ου και 4ου αιώνα π.Χ. και μικκύλα σκυφίδια Αρχαϊκών χρόνων.

Στην παλαιοχριστιανική βασιλική συνεχίστηκε η έρευνα στο κεντρικό και το νότιο κλίτος. Η ανασκαφή απέδωσε λίγα κινητά ευρήματα, ανάμεσα στα οποία ξεχωρίζουν τμήμα μαρμάρινου αγαλματίου γυναικείας μορφής και θραύσμα θωρακίου που φέρει διάκοσμο από ρόδακες και τετράφυλλα. Το θωράκιο μπορεί να αποδοθεί στον άμβωνα της πρώτης φάσης της βασιλικής (β' μισό 5ου αιώνα), του τύπου εξέδρας. Στα ευρήματα συγκαταλέγονται, επίσης, τεμάχια από ανάγλυφες πλάκες ορθομαρμάρωσης με γεωμετρικά σχέδια.

lpalaiokr@arch.uoa.gr

gpallis@arch.uoa.gr

Μεταβυζαντινά καλύμματα ιερών σκευών στις συλλογές του Μουσείου Μπενάκη

Στο Μουσείο Μπενάκη Ελληνικού Πολιτισμού φυλάσσονται περισσότερα από 280 μεταβυζαντινά εκκλησιαστικά υφάσματα, χρονολογημένα μεταξύ 15ου και 19ου αιώνα, στην πλειονότητά τους πολύτιμα χρυσοκεντήματα. Κατά τη διάρκεια πρακτικής άσκησης που εκπονήθηκε στο πλαίσιο του μεταπτυχιακού προγράμματος «Ο Βυζαντινός Κόσμος» τα υφάσματα αυτά καταγράφηκαν, τεκμηριώθηκαν και τακτοποιήθηκαν σε νέους αποθηκευτικούς χώρους υπό την εποπτεία του Ναούμ Κοκκάλα, συντηρητή υφάσματος του Μουσείου Μπενάκη.

Από το πλούσιο αυτό σύνολο, περί τα 36 αποτελούν λειτουργικά άμφια και πέπλα που καλύπτουν τα τίμια δώρα και τα ιερά σκεύη της Θείας Ευχαριστίας. Πρόκειται κυρίως για πολύτιμα μεταξωτά υφάσματα, διαφόρων μεγεθών, κεντημένα με μεταξωτές ή/και μεταλλικές κλωστές. Χρονολογούνται από τον 16ο έως και τον 19ο αιώνα και παρουσιάζουν μία εντυπωσιακή χρονολογική συνέχεια, αντιπροσωπευτική των τάσεων που κυριαρχούν στις αισθητικές προτιμήσεις, τις τεχνικές και την εικονογραφία αυτών των εκκλησιαστικών υφασμάτων.

Η λειτουργία των καλυμμάτων αυτών δεν είναι πάντοτε εύκολο να προσδιοριστεί με ακρίβεια. Συχνά παρατηρείται σύγχυση στη βιβλιογραφία, καθώς η ταύτιση των, βυζαντινών κυρίως, αντικειμένων με τα αντίστοιχα καλύμματα που αναφέρονται στα κείμενα, παρουσιάζει προβλήματα. Προκειμένου να γίνει κατανοητός ο προορισμός των καλυμμάτων της συλλογής του Μουσείου Μπενάκη, επιχειρήθηκε η συγκριτική μελέτη των εκκλησιαστικών κειμένων, των εγγράφων και της εικαστικής μαρτυρίας, στοχεύοντας στην όσο το δυνατόν ασφαλέστερη κατηγοριοποίηση των υφασμάτων σε λειτουργικά και μη λειτουργικά. Η συστηματική μελέτη του συνόλου, εκτός από τις πληροφορίες που προσφέρει για τα ίδια τα αντικείμενα, τεκμηριώνει τη σύνδεσή τους με το αντίστοιχο υλικό της προηγούμενης, παλαιολόγιας περιόδου, αναδεικνύοντας τις συνέχειες και διαφοροποιήσεις της βυζαντινής εκκλησιαστικής παράδοσης, όπως αυτή μεταφέρεται στην οθωμανική περίοδο.

Παλαιολόγιο ανάγλυφο του Χριστού Εμμανουήλ από τη συλλογή της Βιβλιοθήκης του Αδριανού στην Αθήνα

Στη συλλογή της Βιβλιοθήκης του Αδριανού φυλάσσεται ένα αποσπασματικά σωζόμενο, αδημοσίευτο ανάγλυφο με παράσταση ανδρικής μορφής που ευλογεί (BA 1636). Σύμφωνα με τα εικονογραφικά και τεχνοτροπικά του χαρακτηριστικά, αποτελεί ένα υψηλής ποιότητας δείγμα της γλυπτικής της περιόδου των Παλαιολόγων, ιδιαίτερα σπάνιο στον νοτιοελλαδικό χώρο.

Το ανάγλυφο είναι λαξευμένο σε λευκό μάρμαρο και αποτελείται από δύο συγκολλώμενα τεμάχια που έχουν συμπληρωθεί εν μέρει με νέο υλικό. Πρόκειται για την απεικόνιση μίας μορφής σε προτομή, κατά μέτωπο, από την οποία διατηρούνται ο λαιμός, ο δεξιός ώμος, το στέρνο και τα δύο χέρια. Το δεξιό χέρι είναι υψωμένο στο στήθος σε κίνηση ευλογίας, ενώ το αριστερό κρατά ένα αντικείμενο που θυμίζει κλειστό ειλητό. Ο εικονιζόμενος φέρει χιτώνα και ιμάτιο με ρομβοειδή λαιμόκοψη, την οποία περιτρέχει πλατιά ταινία που προεκτείνεται προς τα κάτω, στο δεξιό χέρι και στο στέρνο, απολήγοντας σε δίσκους. Το ανάγλυφο διακρίνεται για τις ραδινές του αναλογίες, την πλαστικότητα και την υψηλή ποιότητα της επεξεργασίας του.

Παρόλο που το πρόσωπο της μορφής δεν έχει σωθεί, η ενδυμασία και η στάση του σώματος συνηγορούν στην ταύτισή του με τον Χριστό ως Εμμανουήλ, όπως απεικονίζεται στο ανάγλυφο τόξο του αρκοσολίου του Μιχαήλ Τορνίκη στο παρεκκλήσιο της μονής της Χώρας στην Κωνσταντινούπολη (π. 1328) και στο ανάγλυφο αρ. 1161 του Αρχαιολογικού Μουσείου Κωνσταντινουπόλεως (α' μισό 14ου αι.), το οποίο αποδίδεται επίσης σε ταφικό μνημείο. Στην ίδια περίοδο μπορεί να χρονολογηθεί και το γλυπτό της συλλογής της Βιβλιοθήκης του Αδριανού, το οποίο αναγνωρίζεται ως έργο κωνσταντινουπολίτικου εργαστηρίου, με ταφικό μάλλον προορισμό. Ο τρόπος με τον οποίο έφτασε στην Αθήνα, σε νεότερους πιθανότατα χρόνους, παραμένει προς το παρόν αινιγματικός.

Γιάννης Παπαδάτος

Γιώργος Βαβουρανάκης

Η Πανεπιστημιακή ανασκαφή στο Πλάσι Μαραθώνα το 2019

Η πανεπιστημιακή ανασκαφή του Τομέα Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης στο Πλάσι Μαραθώνα συνεχίστηκε το 2019, με τον ίδιο διττό χαρακτήρα, εκπαιδευτικό και ερευνητικό, που είχε τα τελευταία χρόνια. Ως προς τον εκπαιδευτικό της χαρακτήρα, αποτέλεσε το πεδίο πρακτικής άσκησης συνολικά 120 φοιτητών αρχαιολογίας και 6 μεταπτυχιακών φοιτητών και υποψήφιων διδακτόρων. Από ερευνητικής άποψης, η ανασκαφή ενίσχυσε παλαιότερες ιδέες και ερμηνείες, αλλά και προσέθεσε σημαντικά νέα στοιχεία. Οι στρωματογραφικές τομές που έγιναν εντός των ορίων των μεγάλων τομών της παλαιάς ανασκαφής επιβεβαίωσαν τις περισσότερες από τις παρατηρήσεις που είχαν γίνει τις περασμένες χρονιές.

Ειδικότερα επαληθεύθηκαν η χρονολόγηση και ο χαρακτήρας του οικισμού της Πρώιμης και της Μέσης Εποχής του Χαλκού, ενώ εμπλουτίστηκαν οι πληροφορίες για τη χρήση του λεγόμενου Νότιου Μεγάρου με κάποιες σύγχρονες με αυτό παιδικές ταφές. Ομοίως ενισχύθηκε με περισσότερα δεδομένα η λειτουργία του χώρου ως νεκροταφείου κατά την ME III-ΥΕ I, καθώς και στα τέλη της Εποχής του Χαλκού και την Πρωτογεωμετρική περίοδο. Η περαιτέρω διερεύνηση του λεγόμενου «Τάφου του Πολεμιστή» επιβεβαίωσε παλαιότερες υποθέσεις εργασίας για την επαναδιαμόρφωση του χώρου κατά την ίδρυση του Αρχαϊκού περιβόλου.

Σημαντικά νέα στοιχεία προήλθαν επίσης από το βόρειο τμήμα της ανασκαπτόμενης έκτασης. Ολοκληρώθηκε η αποκάλυψη του υστεροκλασικού-ελληνιστικού υφαντουργικού εργαστηρίου-γναφείου, ενώ η διερεύνηση κάποιων στρωματογραφικών δοκιμαστικών ανασκαφικών τομών εντός και αμέσως γύρω από το κτήριο αυτό απέδωσε πρωιμότερα κατάλοιπα, πάντοτε όμως εντός του ορίζοντα της κλασικής περιόδου. Δυτικά του θεωρούμενου γναφείου αποκαλύφθηκαν επιπρόσθετα κατάλοιπα της κλασικής και ελληνιστικής περιόδου, τα οποία διεύρυναν το χρονολογικό εύρος της κατοίκησης στη θέση έως τουλάχιστον τις αρχές του 2ου αιώνα π.Χ.

gpadat@arch.uoa.gr

gvavour@arch.uoa.gr

Δημήτρης Παυλόπουλος

Πάθη νεοελληνικών γλυπτών

Στην ανακοίνωση παρουσιάζονται παραλειπόμενα της νεοελληνικής γλυπτικής: τόσο οι βανδαλιστικές επιθέσεις ατόμων ή ομάδων όσο και η οριστική απώλεια κοσμικών έργων της νεοελληνικής γλυπτικής που έχουν στηθεί ανά τη χώρα. Γνωστοποιείται η ταυτότητα των απεικονιζόμενων μορφών, αποκαθίστανται οι δημιουργοί τους, ανιχνεύονται οι συνθήκες και οι φορείς (πρόσωπα, σύλλογοι, σωματεία, εταιρείες) παραγγελίας τους, και αναζητούνται οι πιθανοί λόγοι των επιθέσεων αυτών. Τίθεται γενικά προβληματισμός για την παθολογία, για τις χρονικές στιγμές και κατά συνέπεια για το πρόσημο εγγραφής των συγκεκριμένων έργων στη δημόσια ιστορική μνήμη.

dempavl@arch.uoa.gr

Έργα ξυλογλυπτικής από την «κοπτική» Αίγυπτο στην συλλογή του Μουσείου Μπενάκη (4ος-7ος αι.)

Τα λεγόμενα «κοπτικά» ξυλόγλυπτα της συλλογής του Μουσείου Μπενάκη αποτελούν μια ετερόκλητη ομάδα αντικειμένων, η οποία μελετήθηκε στο πλαίσιο πρακτικής άσκησης του μεταπτυχιακού προγράμματος σπουδών «Ο Βυζαντινός Κόσμος». Πρόκειται για υλικό άγνωστης προέλευσης, και συχνά κακής διατήρησης, λόγω της πρώτης ύλης και της επέμβασης των αρχαιοκάπηλων, οι οποίοι ενδιαφέρονταν μόνο για το διακοσμημένο τμήμα ενός αντικειμένου. Η χρονολόγησή τους στην ύστερη αρχαιότητα βασίζεται αναγκαστικά σε τεχνοτροπικά κριτήρια, ενώ προβλήματα παρουσιάζει και η ερμηνεία τους.

Κατά την μελέτη εξετάστηκαν διαφορετικά είδη αντικειμένων. Δοκοί με μεγάλο πάχος και υποδοχές για καρφιά πιθανώς αποτελούσαν δομικά στοιχεία. Ένα τέτοιο παράδειγμα, προερχόμενο πιθανώς από θρησκευτικό κτήριο, φέρει παράσταση του ένθρονου Χριστού και των Αποστόλων. Οι διαγώνιες εγκοπές κατά μήκος του αντικειμένου υποδηλώνουν δεύτερη χρήση του σε τάφο, γεγονός συχνό, σε μια περιοχή όπου η ξυλεία σπανίζει.

Αρκετά είναι τα τμήματα επίπλων, αποτελούμενα από δύο οριζόντιες δοκούς προσαρμοσμένες μεταξύ τους, που συχνά κοσμούνται με μορφές ζώων, φυτικά μοτίβα, ρόδακες και μαιάνδρους. Οι προεξοχές που φέρουν στο πλάι υποδεικνύουν ότι συνδέονταν με κάποιο κάθετο στοιχείο, και καθιστούν πιθανή την προέλευσή τους από κλίνες ή καθίσματα.

Τα ξυλόγλυπτα πλακίδια της συλλογής θα μπορούσαν να ανήκουν σε αντικείμενα όπως θύρες, έπιπλα, αλλά και δομικά στοιχεία. Σε ένα από αυτά παριστάνεται ένας κάρναρος, από τον οποίο εκφύονται φυτικοί βλαστοί, μοτίβο διαδεδομένο στα χριστιανικά ανάγλυφα της περιόδου.

Ο διάκοσμος, κατά κανόνα σε χαμηλό ανάγλυφο, συμπληρωνόταν συχνά με χρώμα. Ορισμένα αντικείμενα διατηρούν ακόμα ίχνη χρώματος, δίνοντας μια πληρέστερη εικόνα της αρχικής τους μορφής.

Παρά τα προβλήματα που παρουσιάζουν, τα αιγυπτιακά ξυλόγλυπτα του Μουσείου Μπενάκη συνιστούν ένα σύνολο που παρέχει σπάνιες πληροφορίες σχετικά με την κατασκευή, την χρήση και τον διάκοσμο φθαρτών αντικειμένων της ύστερης αρχαιότητας, που σε άλλες περιοχές έχουν ολότελα χαθεί.

Ο φιλελληνισμός της καθημερινότητας: πιάτα γαλλικών εργοστασίων με σκηνές από τον Αγώνα της Ανεξαρτησίας

Ανάμεσα στις ποικίλες εκφάνσεις του Φιλελληνισμού μεγάλης και μικρής κλίμακας στον δυτικοευρωπαϊκό χώρο, συγκαταλέγεται και ένα λιγότερο μελετημένο φαινόμενο, αυτό της αναπαραγωγής εικόνων εμπνευσμένων από τον Αγώνα της Ανεξαρτησίας των Ελλήνων σε διακοσμητικά ή χρηστικά αντικείμενα. Ακόμη λιγότερο γνωστή είναι η παραγωγή σε τρία γαλλικά εργοστάσια, του Choisy και του Montereau που βρίσκονται στα περίχωρα του Παρισιού και της Τουλούζης, μεταξύ του 1825 και του 1830, πιάτων από φαγεντιανή διακοσμημένων με τέτοιες σκηνές. Η έμπνευση για τα θέματα που κοσμούσαν τα πιάτα αντλείται τόσο από συγκεκριμένα πολεμικά γεγονότα που έχαιραν μεγάλης διάδοσης στον ευρωπαϊκό τύπο όσο και από τον ηρωισμό των αγνώστων αγωνιστών και την καρτερία των Ελληνίδων γυναικών. Λιθογραφίες του Karl Loeillot αποτέλεσαν την άμεση πηγή για τις πολλές από τις παραστάσεις αυτές καθώς και απευθείας αναθέσεις από τα εργοστάσια. Ορισμένες σειρές από αυτά τα πιάτα φέρουν στο χείλος, μέσα σε δάφνινα στεφάνια, ονόματα Ελλήνων αγωνιστών συνδυασμένα με αυτά των Φιλελλήνων Βύρωνα, Εϋνάρδου και Φαβιέρου. Οι ιδιοκτήτες των εργοστασίων επέλεξαν προφανώς να κατασκευάσουν προϊόντα με εξασφαλισμένη την εμπορική επιτυχία. Πράγματι, πιάτα με θεματολογία εμπνευσμένη από την τρέχουσα γαλλική πολιτική πραγματικότητα ήταν της μόδας εκείνη την εποχή. Στην περίπτωση των φιλελληνικών πιάτων όμως, τα γεγονότα συμβαίνουν στην άλλη άκρη της Ευρώπης και είναι πολύ σημαντική η παρουσία, χάρη στα πιάτα αυτά, εικόνων εμπνευσμένων από τον αγώνα των Ελλήνων στην καθημερινότητα του μέσου Γάλλου αστού ή και λαϊκότερων στρωμάτων της γαλλικής κοινωνίας.

Ο μυκηναϊκός οικισμός στους Λαζάρηδες Αίγινας

Τον Σεπτέμβριο 2019 συμπληρώθηκαν 10 χρόνια έρευνας στον μυκηναϊκό οικισμό των Λαζάρηδων, μιας έρευνας που άρχισε ως σωστική ανασκαφή το 1979 και επαναλήφθηκε ως συστηματική το 2002 από το Πανεπιστήμιο Αθηνών, με πρώτη την επιφανειακή έρευνα στην ευρύτερη περιοχή της θέσης αυτής και στη συνέχεια την ανασκαφή στο νεκροταφείο της.

Στα χρόνια αυτά τα κατάλοιπα του οικισμού που ήρθαν στο φως επιβεβαίωσαν την παρουσία μιας μεσόγειας δυναμικής εγκατάστασης στην ανατολική, ημιορεινή, πλευρά της Αίγινας, που εξελίσσεται από το τέλος της Μέσης Εποχής του Χαλκού μέχρι την αρχή του 12ου αι., οπότε εγκαταλείπεται, και παρουσιάζει δύο, τουλάχιστον, φάσεις κατά την περίοδο της ακμής της, τον 14ο και 13ο αι. π. Χ.

Κατά το διάστημα που μεσολάβησε από το προηγούμενο συμπόσιο του Τομέα Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης αποκαλύφθηκαν νέες ομάδες δωματίων που απέδωσαν σημαντικά στοιχεία για την οργάνωση και την χωροταξία του οικισμού καθώς και το μέγεθος των δωματίων, μεταξύ των οποίων μεγάλος, 38 τ. μ., ορθογώνιος χώρος, σε κεντρικό σημείο, που εντοπίστηκε τον Σεπτέμβριο 2019.

Από το υπάρχον υλικό προκύπτει ότι ο οικισμός στους Λαζάρηδες αποτέλεσε σημαντικό κέντρο του Σαρωνικού, χωρίς, όμως, να έχει ενταχθεί στην εμβέλεια κάποιας ανακτορικής αργολικής επικράτειας, της Τίρυνθας ή των Μυκηνών, γεγονός που υποδεικνύεται και από την επιλογή της θέσης μακριά από τη θάλασσα. Εν τούτοις, τα ποικίλα ευρήματα μαρτυρούν ότι συμπορεύεται με την καλλιτεχνική έκφραση των ανακτορικών εργαστηρίων, επωφελείται των ευνοϊκών εμπορικών συνθηκών στον Σαρωνικό και Αργολικό και διατηρεί επαφές με πολλές και διάφορες εγκαταστάσεις, γειτονικές και μακρινές, ακόμη και με την Κύπρο, ενδεχομένως έμμεσες.

Από την Αρχαιολογία της Πειρατείας στην Πειρατική Αρχαιολογία (Α.Π.Πειρ.Α.). Πρώτη παρουσίαση του ερευνητικού προγράμματος

Στην ανακοίνωση θα πραγματοποιηθεί η πρώτη παρουσίαση του τριετούς (2021-2023) ερευνητικού προγράμματος «Από την αρχαιολογία της πειρατείας στην πειρατική αρχαιολογία. Η πειρατεία στις ελληνικές θάλασσες από τους προϊστορικούς έως τους ρωμαϊκούς χρόνους» (Α.Π.Πειρ.Α.), φορέας χρηματοδότησης του οποίου είναι το ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ. Αντικείμενο του προγράμματος αυτού αποτελεί η αρχαιολογική διερεύνηση του φαινομένου της πειρατείας από την Τελική Νεολιθική έως τα τέλη της Ρωμαϊκής περιόδου. Ο όρος αρχαιολογία της πειρατείας είναι δανεισμένος από την Αρχαιολογία του Θουκυδίδη (1.2-19), δηλαδή από τα πρώτα κεφάλαια του έργου του σπουδαίου ιστορικού, καθώς το πρόγραμμα φιλοδοξεί να στοιχειοθετήσει αντίστοιχα τα πρώτα κεφάλαια της ιστορίας του πειρατικού φαινομένου, ανοίγοντας έτσι μια εντελώς νέα σελίδα στην αρχαιολογική έρευνα, την πειρατική αρχαιολογία. Οι κύριοι στόχοι του προγράμματος είναι (1) η πλήρης κατανόηση του συγκεκριμένου φαινομένου και η επισήμανση των διαχρονικά κοινών στοιχείων του, (2) η αναγνώριση του αρχαιολογικού αποτυπώματος της πειρατείας και (3) ο προσδιορισμός των επιδράσεων που μπορεί να έχει η αναγνώριση του φαινομένου στις ερμηνείες που κατά καιρούς έχουν δοθεί στα αρχαιολογικά δεδομένα του ελλαδικού χώρου. Στο πρόγραμμα συμμετέχει ως συνεργαζόμενος φορέας του Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης, το Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων του οποίου έχει αναλάβει τον σχεδιασμό και την υλοποίηση ενός εκπαιδευτικού προγράμματος που θα απευθύνεται σε παιδιά ηλικίας 8-11 και 12-14 ετών. Στην ανακοίνωση θα παρουσιαστούν ο τρόπος με τον οποίο το συγκεκριμένο πρόγραμμα ανατρέπει την καθιερωμένη ερευνητική προσέγγιση της πειρατείας, η ερευνητική μεθοδολογία του προγράμματος, καθώς και τα έως τώρα αποτελέσματα από τα πρώτα στάδια υλοποίησής του.

Μαρία Σαρρή

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΑΚΤΑΙΩΝΑ: Η διαφορετική παρουσίαση του μύθου στη ρωμαϊκή Κρήτη

Η παρούσα ανακοίνωση αποτελεί μέρος της διδακτορικής διατριβής μου που έχει ως θέμα τη μελέτη των μυθολογικών απεικονίσεων στον δημόσιο και ιδιωτικό βίο της ρωμαϊκής Κρήτης.

Ειδικότερα, θα μας απασχολήσει η απεικόνιση ενός επεισοδίου από το μύθο του Ακταίωνα και συγκεκριμένα η σκηνή του θανάτου του ήρωα, η οποία στο νησί συναντάται μόνο σε ρωμαϊκούς λύχνους. Η εργασία επικεντρώνεται στη χρονολογική και γεωγραφική διασπορά του θέματος, ενώ τίθεται το ερώτημα αν η εμφάνισή του προϋπάρχει της ρωμαϊκής κατάκτησης και μέχρι πότε απαντά σε βάθος χρόνου. Μπορεί να συσχετισθεί το θέμα αυτό με τις κρητικές παραδόσεις ή πρόκειται απλώς για ένα θέμα που είναι δημοφιλές σε όλη τη ρωμαϊκή αυτοκρατορία; Πώς προσεγγίζεται η παρουσίασή του από τους αγγειοπλάστες του νησιού;

Με αφορμή το μυθολογικό αυτό επεισόδιο του θανάτου του Ακταίωνα, στην ανακοίνωση εξετάζονται παράλληλα ζητήματα όπως εκείνο της ταυτότητας, καθώς και ο ρόλος της σταδιακής διαδικασίας του μετασχηματισμού της κρητικής κοινωνίας μετά τη ρωμαϊκή κατάκτηση. Σε τι βαθμό η συγκεκριμένη μυθολογική σκηνή και ο τρόπος που εμφανίζεται στη ρωμαϊκή Κρήτη φανερώνει την αφομοίωση της κοινωνίας του τόπου στο παγκοσμιοποιημένο μοντέλο της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας; Ποια είναι η επίδραση των Ρωμαίων στις αισθητικές προτιμήσεις της κρητικής κοινωνίας και τι είδους πολιτιστικές ανταλλαγές μεταξύ των κατακτητών και των κατακτημένων μπορούμε να διακρίνουμε;

msarri02@gmail.com

Μινωική αρχιτεκτονική και κοινωνία: Από την Προανακτορική στην Παλαιοανακτορική περίοδο

Η Προανακτορική περίοδος (περ. 3η χιλιετία π.Χ.) συχνά αντιμετωπίζεται ως προβαθμίδα της ίδρυσης των ανακτόρων στην αρχή της, αντίστοιχα αποκαλούμενης, Παλαιοανακτορικής περιόδου (αρχές 2ης χιλιετίας π.Χ.). Ωστόσο, είναι λίγες οι περιπτώσεις που εξετάζεται ο χαρακτήρας της Προανακτορικής αρχιτεκτονικής, ειδικά όσον αφορά τη συμβολή της στη διαδικασία ανακτοροποίησης της μινωικής Κρήτης.

Οι απόπειρες δημιουργίας μίας τυπολογικής αλυσίδας εξέλιξης από τις μεγάλες προανακτορικές κατοικίες και οικισμούς στα ανάκτορα απέτυχαν. Έκτοτε, τα προανακτορικά αρχιτεκτονικά κατάλοιπα αντιμετωπίζονται είτε ως κελύφη κοινωνικοοικονομικών δραστηριοτήτων είτε ως απλές αντανάκλασεις της οργάνωσης και του βαθμού συνθετότητας της προανακτορικής κοινωνίας. Ως ένα βαθμό κάτι τέτοιο είναι κατανοητό. Τα προανακτορικά οικιστικά κατάλοιπα είναι λιγοστά και σε αρκετές περιπτώσεις αποσπασματικά. Επιπλέον, τα περισσότερα προανακτορικά κατάλοιπα είναι ταφικά, ενώ μεγάλη σημασία στις κοινωνικές εξελίξεις είχαν οι ανοικτοί χώροι που φιλοξενούσαν δημόσιες συγκεντρώσεις. Όμως, το ερώτημα της μετάβασης από τις μικρές ή μεγαλύτερες επιμέρους οικίες στα αρχιτεκτονικά σχεδιασμένα ανακτορικά συγκροτήματα παραμένει.

Επομένως, μέχρι στιγμής, δεν έχει αναπτυχθεί επαρκώς ο προβληματισμός του ενεργού ρόλου της προανακτορικής αρχιτεκτονικής στα κοινωνικά δρώμενα, δηλαδή ο ρόλος της ως ενεργού υποβάθρου στις διαδικασίες που οδήγησαν στα ανάκτορα. Προς τον σκοπό αυτό είναι αναγκαία μία συγκεκριμένη επανεξέταση των προανακτορικών οικιστικών καταλοίπων η οποία θα αναδείξει το κοινωνικό πρόσημο της προανακτορικής αρχιτεκτονικής. Μέσα από την εξέταση των μορφολογικών και δομικών χαρακτηριστικών των καταλοίπων (π.χ. έκταση, σχήμα, διάρθρωση δωματίων), θα υποστηριχθεί ότι τα προανακτορικά κτήρια και οικισμοί αποτελούσαν συναρμογές επιμέρους δωματίων και χώρων που αλληλεπιδρούσαν εντονότερα από ό,τι έως τώρα πιστευόταν με τις διεργασίες της μινωικής κοινωνίας πριν την Παλαιοανακτορική περίοδο και, συνεπώς, διαδραμάτισαν κομβικό ρόλο στην εμφάνιση των ανακτόρων.

Ο άγγελος του Théophile Bra ως έμπνευση για τη Σεραφίτα του Honoré de Balzac

Το γλυπτό του Théophile-François-Marcel Bra, άγγελος προσευχής, που βρίσκεται στο μουσείο της Chartreuse στη Douai της Γαλλίας, αποτελεί ενδιαφέρουσα περίπτωση έργου τέχνης. Ο συγκεκριμένος γλύπτης με κλασικιστικές αλλά και ρομαντικές καταβολές δημιούργησε το έργο, το οποίο ενέπνευσε τον Honoré de Balzac να γράψει ένα από τα πλέον φιλοσοφικά και μυστικιστικά του μυθιστορήματα, τη Σεραφίτα (1834). Σε πρώτο επίπεδο θα παρουσιαστούν τα πραγματολογικά στοιχεία του γλυπτού καθώς και η σύνδεσή του στο πλαίσιο της εποχής, η τεχνοτροπική του διάσταση, το καλλιτεχνικό κίνημα στο οποίο εντάσσεται αλλά και οι συνθήκες δημιουργίας του, μέσα από μια γενικότερη παρουσίαση των έργων του καλλιτέχνη. Ερεθίσματα που έλαβε αλλά και επιρροές θα αναφερθούν. Στη συνέχεια, θα παρουσιαστεί η σύνδεση του γλυπτού με το κείμενο του Balzac και το εννοιολογικό πλαίσιο. Ο κεντρικός άξονας όλων των εννοιολογικών προσεγγίσεων είναι το ίδιο το γλυπτό σε συνδυασμό με τον τρόπο με τον οποίο ο Balzac εμπνέεται από αυτό στο μυθιστόρημά του. Ο Balzac στο βιβλίο του πραγματεύεται το ανδρόγυνο ον, το οποίο στην τελική του μορφή μεταλλάσσεται σε άγγελο. Επομένως, θα γίνει νύξη στις έννοιες του ερμαφροδιτισμού και του άφυλου, τις οποίες ο Balzac άντλησε από το πρόσωπο ενός αγγέλου. Θα γίνει μικρή προσέγγιση στο θέμα του ερμαφρόδιτου μέσα από έργα τέχνης καθώς και στη φύση των αγγέλων μέσα από χριστιανικά έργα, ώστε να καταδειχθεί ο τρόπος με τον οποίο αυτές οι έννοιες, εφόσον αποκωδικοποιηθούν, γεφυρώνονται, όπως αυτό συμβολικά αντικατοπτρίζεται στο μυθιστόρημα και στο γλυπτό με άξονα το πρόσωπο ενός αγγέλου.

Από τη Νότια Πλατεία της Αγοράς έως το Ωρολόγιο του Κυρρήστου

Το συγκρότημα της Νότιας Πλατείας και ιδίως η Μέση στοά αποτελούν οικοδομήματα στενά συνυφασμένα με τη νέα χωροταξική εικόνα της Αγοράς της Αθήνας κατά τον 2ο αιώνα π.Χ. Επιπλέον, η Μέση στοά (α' μισό 2ου αι. π.Χ.) τείνει να ερμηνεύεται ως το οικοδόμημα που οδήγησε στη διαίρεση του παλαιού ελεύθερου χώρου σε δύο άνισα τμήματα, εκ των οποίων το νότιο, η λεγόμενη Νότια Πλατεία, εξυπηρετούσε στο εξής εμπορικές λειτουργίες. Στο πλαίσιο επανεξέτασης του συγκροτήματος και λαμβάνοντας υπόψη τη χωροθέτηση της Μέσης στοάς ως προέκταση της Πλατείας Οδού και τον προσανατολισμό του συγκροτήματος στον άξονα ανατολής-δύσης, προκύπτει μία νέα προσέγγιση για τον ρόλο που διαδραμάτισε στον αστικό ιστό της ύστερης ελληνιστικής πόλης. Συγκεκριμένα, εξετάζεται η σύνδεση του συνόλου με τον αστικό χώρο προς τα ανατολικά (Πλατεία Οδός, παρόδια καταστήματα, υπαίθρια αγορά) έως τουλάχιστον την περιοχή που χτίστηκε το Ωρολόγιο του Ανδρονίκου Κυρρήστου (150-125 π.Χ.). Η σύνδεση αυτή βασίζεται στην επίσης εμπορική λειτουργία των εν λόγω κατασκευών και χώρων και οδηγεί στον εντοπισμό μίας εμπορικής ζώνης, που καλύπτει πάνω από 400 μέτρα απόσταση στο κέντρο της πόλης. Υπό το πρίσμα αυτό, η Νότια Πλατεία, ο πρώτος επίπεδος, τεχνητά διαμορφωμένος, υπαίθριος χώρος στην περιοχή, αποτελεί την είσοδο στην εμπορική ζώνη, η οποία με αυτόν τον τρόπο συνδέεται άμεσα με την Πειραιϊκή οδό. Στόχος του πρώτου μνημειακού εμπορικού χώρου στην Αθήνα δεν ήταν παρά η συγκρότηση και ο έλεγχος της εμπορικής κίνησης, υιοθετώντας ως πρότυπο τις περίστυλες αγορές της εποχής. Με την ανέγερσή της λοιπόν, αποτυπώνεται η προσπάθεια της πόλης να προσαρμοστεί στο οικονομικό γίγνεσθαι της εποχής, επηρεασμένη προφανώς από την εμπορική δυναμική της Δήλου, στην οποία πολλοί Αθηναίοι συμμετέχουν.

Μεταξύ παράδοσης και ανανέωσης: σκέψεις για την απαρχή και την εξέλιξη της ενδυμασίας των μουσικών στην Αρχαϊκή περίοδο

Η αρχαία ελληνική μουσική, ένα συστατικό στοιχείο του αρχαιοελληνικού πολιτισμού, παραμένει σήμερα ανέκκλητα χαμένη. Μια βασική πηγή προσέγγισης, πέρα από τα ψήγματα μουσικών κειμένων και τις ελλιπείς, ενίοτε αντικρουόμενες, μαρτυρίες της αρχαίας γραμματείας, αποτελούν οι παραστάσεις της αρχαίας τέχνης, όπου οι απεικονίσεις μουσικών της αθηναϊκής αγγειογραφίας κατέχουν κεντρική θέση. Ειδικότερα, μέσα από τη μελέτη της ενδυμασίας των κιθαρωδών και των αυλητών, μπορεί να προσεγγισθεί εικονογραφικά μια πολύ ευρύτερη πτυχή της ιστορίας της αρχαίας ελληνικής μουσικής — και του αρχαιοελληνικού πολιτισμού γενικότερα — που αφορά τη διαχρονική σχέση με την πολιτιστική δημιουργία και παράδοση της Ανατολής.

Η παρούσα ανακοίνωση θα εστιάσει σε μια κρίσιμη και συνάμα καθοριστική φάση αυτής της διάδρασης, τη λεγόμενη Ανατολίζουσα περίοδο, και στο πώς αυτή επέδρασε στην ενδυμασία των μουσικών, ξεκινώντας από τις παραστάσεις στην αθηναϊκή αγγειογραφία του πρώιμου 7ου αι. π.Χ. και φτάνοντας έως και τις πρώτες περίπου δεκαετίες του 6ου αι. Μελετώντας, κατ' αρχάς, τους μουσικούς που φέρουν έναν τύπο ποδήρους άζωστου χιτώνα, θα δειχθεί πώς η συγκεκριμένη μουσική σκευή, που εντάσσεται σε μια μακρά αιγαιακή παράδοση, επιτρέπει να ανιχνευθούν οι απαρχές της μουσικής ενδυμασίας στον ελλαδικό χώρο, που ανάγονται στους κρητομυκηναϊκούς χρόνους. Ταυτόχρονα, αυτού του τύπου η ενδυμασία, που ανανεώνεται και εκλαμπρύνεται μέσα από την (επανα)προσέγγιση της ανατολικής μουσικής σφαίρας, αποτελεί μια σημαντική εικονογραφική μαρτυρία της δημιουργικής, κατά το μάλλον ή ήττον, ενσωμάτωσης και μετάπλασης των στοιχείων που εισρέουν από εκεί, συμβάλλοντας στο να δημιουργηθεί ένα κατ' εξοχήν γνώρισμα των θεραπόντων της μουσικής στον αρχαιοελληνικό κόσμο. Παράλληλα, θα δειχθεί πώς η αθηναϊκή αγγειογραφία τεκμηριώνει, μέσα από την εμφάνιση και ανάπτυξη ενός άλλου ειδικού τύπου ενδυμασίας των μουσικών, με χιτώνα και έναν ιδιότυπο τύπο ιματίου, το ξεκίνημα και τη διάδοση των μουσικών αγώνων σε πανελλήνιο — και ιδιαίτερα αθηναϊκό — επίπεδο.

Η απεικόνιση του νεκρού Αίαντα ως σύμβολο μίας νέας ταυτότητας

Η θέσπιση του Αίαντα ως αθηναϊκού ήρωα τοποθετείται στη διάρκεια του 6ου αι. π.Χ. Επρόκειτο για μία ιδεολογική επιλογή πολιτικής σκοπιμότητας, υπαγορευμένη από τη βούληση της Αθήνας να αποκτήσει τον έλεγχο της Σαλαμίνας και, συνεπώς, ο ήρωας θα επιτελούσε έναν νομιμοποιητικό αλλά και συνδετικό ρόλο ανάμεσα στην Αθήνα και τη διεκδικούμενη νήσο, από όπου καταγόταν και όπου λατρευόταν. Το 508 π.Χ., μάλιστα, το όνομά του δίνεται από τον Κλεισθένη σε μία από τις δέκα φυλές των Αθηνών, την Αιαντίδα, επικυρώνοντας τη θέση του ως αττικού ήρωα, ενώ βαθμιαία η λατρεία του στην Αθήνα εδραιώνεται όλο και περισσότερο. Η απεικόνιση του νεκρού σώματος του Αίαντα στην αττική αγγειογραφία φαίνεται να προσαρμόζεται σε αυτά τα νέα δεδομένα. Η καθιερωμένη καταπρηνής και συνεπτυγμένη στάση του, είναι πιθανόν ότι θεωρήθηκε επισφαλής για την εικόνα μιας ηρωικής μορφής, εξαιτίας των συνδηλώσεων υποταγής, και αντικαταστάθηκε από μία στάση ύπτια και ανοιχτή, η οποία υπηρετεί πιο αποτελεσματικά τον νέο σημαντικό ρόλο του Αίαντα για την Αθήνα, αντανακλώντας, ταυτόχρονα, τη νέα θέση του, σε μία αμφίδρομη σχέση. Δεν είναι τυχαίο, επιπλέον, ότι το νεκρό σώμα δεν αποτελεί ένα απλό αντικείμενο παρατήρησης από συμπληρωματικές μορφές της εικόνας, που κυμαίνεται από την αδιάφορη επόπτευση έως την έκπληξη, όπως συμβαίνει στην κορινθιακή εικονογραφία, αλλά, αντιθέτως, δέχεται ενεργή νεκρική φροντίδα από τη σύντροφό του. Τέλος, η σπανιότητα της εικονογραφίας της αυτοκτονίας του Αίαντα στην αττική αγγειογραφία μαρτυρά ότι τα ανδραγαθήματα του βίου του, όπως είναι η διακομιδή του νεκρού Αχιλλέα, κρίθηκαν πιθανότερα ως σημαντικότερα ορόσημα προς αξιοποίηση στην κατασκευή της εικόνας του ως αττικού ήρωα.

ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑ XIII:

ΑΠΟ ΤΟ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΤΟΜΕΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ, 7-8 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 2021

Το Συμπόσιο διεξάγεται εξ ολοκλήρου με ψηφιακά μέσα (πλατφόρμα WebEx). Οι σύνεδροι παρακαλούνται να συνδέονται τηλεματικά, επιλέγοντας τον κατάλληλο ηλεκτρονικό σύνδεσμο για κάθε συνεδρία, όπως αναφέρεται στο Πρόγραμμα. Θερμές ευχαριστίες εκφράζονται στο Κέντρο Λειτουργίας & Διαχείρισης Δικτύου του ΕΚΠΑ και στον Απόστολο Ζαφειρόπουλο (Μονάδα Πληροφορικής Τμήματος Ιστορίας & Αρχαιολογίας).